

Univerzita Karlova v Praze

Pedagogická fakulta

Katedra tělesné výchovy

VÝUKA ŠERMU V 15. A 16. STOLETÍ
V POROVNÁNÍ SE SOUČASNÝM NÁCVIKEM
HISTORICKÉHO ŠERMU

Training of swordsmen in 15. and 16. century and its comparison with
training of historical fencing today

Diplomová práce

Autor: *Bc. Vít Fišar*

Obor: *Dějepis – Tělesná výchova a sport se zaměřením na vzdělání*

Typ studia: *prezenční*

Vedoucí práce: *PhDr. PaedDr. Ladislav Kašpar, Ph.D.*

2016

Název:

Výuka šermu v 15. a 16. století v porovnání se současným nácvikem historického šermu

Abstrakt:

Diplomová práce se zabývá výcvikem šermu v 15. a 16. století a porovnává jej s dnešní výukou historického šermu. Popisuje historický šerm očima dnešního šermíře hledajícího cestu, po které v 15. a 16. století kráčeli válečníci a rytíři, a snaží se oddělit výmysly od historických fakt. Předkládá prameny, ze kterých je možné při výzkumu vyjít a podle nich nastítnit, jak probíhal výcvik šermu v období pozdního středověku a raného novověku, a porovnává ho s dnešní realitou. Ukazuje, kde se historický šerm v současnosti dobře uplatňuje.

Klíčová slova:

Šerm, chladné zbraně, mistři šermu, šermířské školy, šermířské manuály, souboj, středověk, novověk

Title:

Training of swordsmen in 15. and 16. century and its comparison with training of historical fencing today

Abstract:

This diploma thesis “Training of historical fencing in 15. and 16. century and its current conception” compares training of historical fencing in the past and today. It describes historical fencing with eyes of today swordsman, who is interested in technique of fencing in 15. and 16. century, training of noble men, the way of life and moral values of warriors. It shows useful historical sources (like chronicles and manuals) which are useful for research. It shows use of historical fencing today.

Key words:

Fencing, cold weapons, masters of fencing, fencing schools, fencings manuals, duel, Middle Ages, Modern Times

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma Výuka šermu v 15. a 16. století v porovnání se současným nácvikem historického šermu vypracoval samostatně za odborného dohledu PhDr. PaedDr. Ladislava Kašpara, Ph.D., vedoucího diplomové práce, a použil prameny a literaturu uvedené v práci. Dále prohlašuji, že tato diplomová práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 13. března 2016

Vít Fišar

Poděkování

Rád bych touto cestou vyjádřil poděkování PhDr. PaedDr. Ladislavu Kašparovi, Ph.D. za jeho cenné rady a trpělivost při vedení mé diplomové práce a všem šermířům a historikům, kteří přeložili šermířské manuskripty do moderních jazyků.

Obsah

Úvod.....	8
Cíle práce.....	10
1. Historický šerm	11
1.1 Počátky historického šermu u nás.....	11
1.2 Dělení historického šermu	15
2. Komparační metoda.....	19
3. Metody historického zkoumání a rekonstrukce šermu	20
3.1 Postup historického výzkumu	20
3.2 Historické prameny	21
3.2.1 Překlady písemných pramenů do současných jazyků a jejich kritika	24
3.2.2 Praktické ověření a pochopení akcí z učebnic.....	24
3.3 Biomechanika, mechanika, poznatky z úpolových sportů.....	25
4. Zbraně a zbroje v 15. a 16. století a jejich dnešní repliky	26
4.1 Zbroje.....	26
4.2 Zbraně	28
4.2.1 Střelné zbraně	28
4.2.2 Palné zbraně.....	29
4.2.3 Vrhací zbraně.....	30
4.2.4 Chladné zbraně	30
4.3 Dnešní repliky zbraní a zbrojí.....	33
5. Vývoj šermu do 14. století.....	35
6. Šerm v 15. a 16. století	42
6.1 Šerm v 15. století	44
6.1.1 Lichtenauerova škola – německá škola šermu	44
6.1.2 Italští mistři.....	47

6.2	Nácvik šermu v 15. století	49
6.2.1	Důvody výuky šermu a jeho místo v životě šermíře	49
6.2.2	Výuka	52
6.3	Šerm v 16. století	55
6.3.1	Němečtí mistři	56
6.3.2	Italští mistři.....	58
6.3.3	Situace v českých zemích.....	59
6.4	Nácvik šermu v 16. století	60
6.4.1	Důvody potřeby šermu	60
6.4.2	Výuka	61
7.	Průběh výuky historického šermu dnes	68
8.	Porovnání nácviku historického šermu a šermu z 15. a 16. století.....	71
	Diskuse.....	78
	Závěry.....	80
	Seznam obrázků	83
	Seznam použitých zdrojů	84

Úvod

Historický šerm zaznamenává v posledních letech renesanci. Na mnoha hradech, zámcích a ve městech může výletník navštívit různé akce zaměřené na historii regionu, obce či objektu. Součástí programu a jedním z největších lákadel, která pořadatelé nabízejí návštěvníkům, jsou vystoupení šermířů. Přispívají k navození dobové atmosféry, využívají přirozené touhy lidí po romantice a dobrodružství.

Dnešní šermíři své umění přebírají buď od zkušenějších kolegů nebo z dochovaných pramenů a učebnic šermu. Ne každá skupina historického šermu předvádí kvalitní práci se zbraní. I nepoučený divák si všimne krkolomných akcí, špatně provedených seků, bodů a krytí. Tato práce vznikla, aby usnadnila šermířům jejich začátky a aby pomohla laické veřejnosti orientovat se v problematice historického šermu. Autor se domnívá, že by tak mohla druhotně přispět k tomu, že diváci porozumí šermu, budou náročnější, a tím se pozvedne i úroveň vystoupení šermířských skupin i práce filmařů vytvářejících historické filmy. Ze začátečníka se může stát neohrožený fullcontact bojovník, scénický šermíř, nebo jen romantik, který se vydává na hrady a zámky, aby zakusil alespoň zlomek atmosféry dávných časů.

Práce se bude hlavně zabývat šermem důležitým pro naši kulturní oblast. Ostatní evropské regiony budou zmíněny jen okrajově. Z velkého počtu zbraní a způsobu šermu s nimi se zaměřím na boj dlouhým mečem beze zbroje. Zacházení s ostatními zbraněmi zmíní práce jen okrajově. Dokáže, že složitá technika nácviku historického šermu je dnes pro nadšence velikou výzvou.

Šerm 15. a 16. století chápeme dnes jako relativně uzavřenou kapitolu. V dalších obdobích se totiž nevyvíjel kontinuálně. Byl nahrazen jinými postupy nebo byly staré techniky zlepšeny. Tímto handicapem netrpí žáci východních bojových umění. Většina z nich se tradice drží dodnes.

V současnosti se můžeme jen domnívat, jak historický šerm vypadal. Proto práce uvádí výhradně autorovu interpretaci pramenů a jejich překladů. Autor se věnuje historickému šermu osm let, techniky uvedené v manuskriptech experimentálně ověřil s kolegy ze skupiny historického šermu Sígři z Pelhřimova. Vzhledem k tomu, že v dnešní době bylo mnoho manuskriptů přeloženo do národních jazyků,

použil je místo naskenovaných originálů. Zmapováním všech dostupných manuálů, jejich odbornou kritikou a vytvořením syntézy z nich by se mohla zabývat disertační práce.

Cíle práce

Hlavní cíl:

- porovnat nácvik šermířských technik šermířů 15. a 16. století s dnešním pojetím tréninku historického šermu

Vedlejší cíle a úkoly:

1. charakterizovat historický šerm, jeho dělení a použití
2. interpretovat vývoj šermu z pramenů
3. popsat zbraně a zbroje používané v 15. a 16. století
4. popsat vývoj šermu do 16. století
5. předvést nácvik šermu v 15. a 16. století a dnes
6. porovnat, čím se liší šerm z 15. a 16. století a dnešní historický šerm

1. Historický šerm

Sportovní varianta historického šermu předvádí dva ozbrojené soupeře vybavené stejnými zbraněmi a dodržující daná pravidla střetnutí. Zbraně, stejně jako v historickém šermu, jsou upraveny tak, aby při používání ochranných pomůcek nezpůsobily protivníkovi zranění nebo aby jej minimalizovaly. Soupeři proti sobě mohou nastoupit i s rozdílnými zbraněmi, které nejsou nijak normované. Tyto repliky se snaží co nejvěrněji napodobit dochované originály zbraní nebo zbraně vyobrazené v kronikách. Takto pojatým historickým šermem se zabývá množství skupin historického šermu. Jejich členové čerpají z dochovaných psaných materiálů 15. a 16. století, protože v Evropě se tradice v zacházení s chladnými zbraněmi přetrhla s nástupem moderních zbraní a udržovala se jen v armádě a posléze ve sportovním šermu.

1.1 Počátky historického šermu u nás

Historický šerm vznikl hlavně pro pobavení lidí a jejich poučení. V 19. století byl šerm vyučován v armádě. Po založení Sokola roku 1862 se šerm vyučoval i zde. Miroslav Tyrš se šermu věnoval i ve své knize Základové tělocviku, kde ho obohatil o české názvosloví. Během druhé poloviny 19. století vznikaly i šermířské kluby. Český šermířský klub Riegel ostatně funguje dodnes. Zájem o staré mistry šermu projevoval šermířský mistr, setník zemské obrany a člen brněnského Sokola Gustav Hergsell ml. (1847-1914). Z jeho iniciativy byly vydány tiskem rukopisy Hanse Talhoffer¹.

Na přelomu 19. a 20. století zazářilo šermířské umění dávných mistrů v divadelních představeních Cyrano z Bergeracu, uvedených na prknech Národního divadla v roce 1899. Hlavního hrdinu ztvárnil sportovní šermíř Jakub Seifert, po něm roku 1904 Eduard Vojan. Tato představení byla kritikou oceněna i pro zdařilé šermířské výstupy²

Za další důležitý mezník ve vývoji historického šermu pokládáme vznik Českého šermířského klubu Riegel. Stal se pevnou základnou pro budoucí historický šerm.

¹ jednalo se o rukopisy Hanse Talhoffer z let 1443, 1467.

² KRUPKA, Jaroslav. *Český historický šerm. Ze suterénu na hladiny oceánů*. Praha: 2014. ISBN 978-80-264-0322-7.

První veřejné vystoupení historického šermu provedli členové sportovního oddílu TJ Baník Praha (Riegel) roku 1960 na nádvoří vojenského muzea na Hradčanech pod odborným vedením plk. Eduarda Wagnera, výborného vojenského historika a znalce šermu, který jej vyučoval v rakousko-uherské armádě na konci 19. století. Působil u jezdeckva, jehož výcvik probíhal od 18. století v podstatě stejně. Ovládl i techniky vozatajství, které se nezměnilo od 14. století. Takže byl schopen spojit teoretické znalosti a praktické dovednosti. Později se podílel jako odborný poradce na filmu režiséra Vladimíra Borského Jan Roháč z Dubé (1947). Jeho puntičkářství a záliba ve věrných replikách husitských zbraní plně zazářila v husitské trilogii Jan Hus (1954), Jan Žižka (1955) a Proti všem (1956) režiséra Otakara Vávry.³

Realizaci představení Cyrana z Bergeracu si vzal na starost Dr. Jan Černohorský, výborný šermíř fleretem a kordem. Vojenský historik Wagner chtěl, aby představení bylo věrné historickým pramenům, a požadoval od šermířů, aby je podrobně prostudovali. Nabádal tvůrce k historické přesnosti zbraní a kostýmů. Dr. Jan Černohorský představení zrealizoval spíše divadelně, kde souboje byly kombinací sportovního šermu a divadla. Jak je patrné, už tehdy se názory na cestu, kudy by se měl vydat historický šerm, různily.⁴

Roku 1962 vznikla skupina historického šermu Mušketýři&Bandité. Fungovala až do roku 1995 a účinkoval v ní již zmíněný dr. Černohorský, dále Svatopluk Skýva, dr. Ivo Prokop a Josef Šolc. Spolupracovala s divadly a filmaři, pořádala ukázky šermu pro dětské tábory, veřejná vystoupení atd.⁵ Od ní se odtrhli někteří členové a založili SHŠ Romantik.

Šerm se začal objevovat čím dál častěji ve filmu. Proto se začal vyučovat i na DAMU pod vedením RNDr. Pavla Plcha, CSc., výborného sportovního šermíře, který sice čerpal při výuce šermu ze starých mistrů, ale techniku upravoval potřebám divadla a filmu. Sepsal skripta, která i dnes jsou pro mnohé začínající šermíře startovní literaturou a měly by mít místo knihovničky každého

³ KRUPKA, 2014.

⁴ KRÍŽEK, Leonid. *Historický šerm v Čechách*. In: Militaria [online][cit 2. 10. 2015]. Dostupné z: www.militaria.cz

⁵ ŠOLC, Josef. *Mušketýři&Bandité*. In: Herold – Šermířské listy [online][cit 3. 11. 2015]. Dostupné z: www.herold.ujancaku.net

šermíře.⁶ Ve zmíněných skriptech nalezneme moderní metodiku vystavěnou na technikách starých mistrů. Dr. Pavel Plch vychoval celou generaci mladých šermířů, jako byl např. Václav Luks. Mnozí z nich aktivně působili ve skupinách historického šermu.

V 70. a 80. letech byl šerm na vzestupu. Stále však fungovalo relativně malé množství skupin historického šermu. (Mušketýři&Bandité, Romantik, Dominik, Kadeti, Regius). Opravdovou renesanci historického šermu zažila až osmdesátá léta, kdy skupiny rostly jako houby po dešti. Bylo to také z toho důvodu, že v historii hledalo mnoho lidí únik před každodenní realitou. Režimu tyto toulky do historie nevadily, protože v nich viděl vhodné rozptýlení pro lid a odvádění pozornosti od skutečné totalitní politiky v zemi.

V 80. letech se objevil v historickém šermu nový fenomén. Některé SHŠ se rozhodly zrekonstruovat významné bitvy naší historie a udělat z nich náramnou podívanou pro návštěvníky kulturních památek. Byla to doba, kdy nadšenci rekonstruovali dobové zbraně a uváděli je do chodu (například husitský prak apod.).

Úroveň některých představení začala klesat. Po pádu komunistického režimu se stagnace šermu prohlubovala. V minulém režimu existovala komise Československé cirkusy a varieté, která udělovala třídy SHŠ a udržovala do určité míry kvalitu skupin. Po sametové revoluci byla zrušena a nebyla ničím nahrazena. Začínali se ozývat přední šermíři v oboru, jako např. Vladimír Šindelář nebo Peter Koza, kteří ve svých článcích vyzývali k nápravě. Nedobrou situaci českého historického šermu měly zachránit dvě agentury. Obě vznikly roku 2003. Jedná se o Českou asociaci šermířů a I. asociaci divadelních a filmových šermířů. Ani jedna však nepřispívá dostatečnou měrou ke zvýšení úrovně šermu, patrně převážilo v jejich činnosti ekonomické hledisko nad odborným.⁷

Jak již bylo řečeno, v 70. a 80. letech 20. století se rekrutovala většina školitelů šermu z prostředí divadla a filmu. Za výjimku považujeme Petera Kozu ze Slovenska. Svou školu Magisterium založil na počátku 80. let a vede ji dodnes. Své žáky má i v Německu, Rakousku a Itálii. Vychází z technik německé a italské školy. Peter Koza učí hlavně podle manuskriptů, stejně jako archeolog Petr

⁶Šlo o skripta: PLCH, Pavel. Scénický šerm, Praha. 1970, PLCH, Pavel. Historický šerm. Praha. 1981, PLCH, Pavel. Scénický boj – šerm kordem. Praha. 1989.

⁷ KRUPKA, 2014.

Žákovský. Jiný pohled má na problematiku Dalibor „Borek“ Belfín, který chápe „fechtbuchy“ jako příručky, jichž by se měl šermíř držet, ale při boji by měl používat hlavu a vytvářet vlastní situace vedoucí k porážce protivníka. Podobné pojetí vyznávají i školy šermu Magus Regis, Academy of Knight Arts, Gobaro, Ars Maiorum, Adorea, Merlet, atd.⁸

Díky internetu se v první dekádě 21. století rozrostla znalost dobových manuskriptů a nadšenci je začali překládat do národních jazyků. Internet měl vliv i na vznik nového proudu, tzv. living history, která se promítla i do šermu. Vyrábějí se a rekonstruuji dobové předměty a zbraně stejnými postupy a nástroji. Vznikají šermířská fóra, v nichž se probírají nejen úskalí studia dobového šermu, ale také dobové oblečení, ležení, stavby nebo dobývací stroje.

Roku 2005 se z Ruska šíří nový bojový sport - Historical medieval battles, označovaný jako „středověký boj“. Jde o plně kontaktní sportovní disciplínu v autentické středověké zbroji - poměrně mladý adrenalinový sport, v němž se snoubí prvky bojových sportů, jako je např. zápas, kickbox, MMA a samozřejmě historický šerm.⁹ Je otázkou, jak důležité místo v něm zaujímá historický šerm. Pravidla rozdělují sportovní klání na jednotlivce a na buhurt, a to 5 proti 5, nebo 21 proti 21. Při klání jednotlivců se sčítají zásahy, ale při hromadných soutěžích jde o to zůstat stát na nohách. Prohrává ten, kdo už není schopen boje. Soutěže probíhají na lokální nebo mezinárodní úrovni. Od roku 2010 jsou pořádána světová mistrovství Battle of Nations (Bitva národů).¹⁰ Roku 2014 hostila toto mezinárodní mistrovství i Praha. Diváci mohli sledovat zápasníky tohoto mladého sportu na Petříně, kde vyrostla dřevěná aréna.

Každá SHŠ je osobitá, některá sdružení více preferují divadelní pojetí historického šermu a jiná si zakládají na ortodoxním dodržování historických reálií a na rekonstrukci šermu. Je na každém divákovi, aby posoudil, jaký přístup se mu více líbí.

⁸ KRUPKA, 2014.

⁹ E15.cz [cit. 13. 10. 2015], <<http://magazin.e15.cz/sport/na-petrine-v-kvetnu-probehne-bitva-narodu-1172686>>

¹⁰ Středověk – české i světové dějiny období středověkého, hrady, šlechta a mnoho zajímavostí z historie [cit. 15. 2. 2016], <www.e-stredovek.cz>

Proto je těžké plošně posoudit, jakým směrem se historický šerm vyvíjí. Co se týče kostýmů a zbraní, lze konstatovat, že jejich vzhled a funkčnost jsou už téměř dokonalé.

1.2 Dělení historického šermu

Historický šerm lze rozdělit podle několika hledisek. Například podle období, které předvádí, rozeznáváme šerm gotický, renesanční, barokní apod. Toto dělení není vhodné pro potřeby této práce, jelikož v centru naší pozornosti je období plynulého přechodu ze šermu gotického k renesančnímu. Podle místa vzniku rozdělujeme šermířské techniky na německou, francouzskou, italskou školu apod. Toto hledisko je ale ještě komplikovanější, protože v Evropě se směry ovlivňovaly navzájem a v čase dominovala jedna či druhá.

I. asociace divadelních a filmových šermířů rozdělila šerm do následujících kategorií, přehledných jak pro šermíře, tak pro diváka a nejlépe vyhovujících zvolenému tématu této práce. Jedná se o šerm z pohledu současnosti. Jeho dělení na dobový neboli historický šerm, divadelně-jevištní, předváděcí kontaktní šerm, sportovní šerm a bojové hry ¹¹ se jeví z dnešního pohledu jako ideální.

Dobový neboli historický šerm

Tento druh šermu je převážně bojovým uměním. Šermíř útočí a jeho technika směřuje k účinnému zásahu protivníka. Je vyhledáván hlavně milovníky bojových umění, kteří díky němu zažívají velmi silné adrenalinové zážitky. Bojuje se rozličnými zbraněmi nebo se zápasí (tzv. ringen). Existuje nepřeborná řada škol historického (dobového) šermu, vedených profesionálními trenéry. Tyto školy pořádají nejen samotný nácvik technik, semináře, ale i sparingy a turnaje před obecností, což vyhovuje dnešnímu sportovně založenému publiku. Turnaje jsou pořádány jak u nás, tak i v zahraničí a divák je může zhlédnout na historických akcích i v tělocvičnách.

Tito šermíři mají nejlepší představu o tom, jak šerm vypadal, protože jej do hloubky studují.

¹¹ lasociace.cz, [cit. 5. 11. 2015], < http://lasociace.cz/?page_id=17 >

Dobový šerm musíme rozhodně pokládat za západní bojové umění, kterým se lze velmi účinně bránit a rozhodně není svým východním kolegům nijak vzdálený hlavně proto, že pracuje s lidským tělem podle stejných principů. Tomuto stylu boje se říká ringen¹² a využívá různé páky a chvaty za účelem účinné sebeobran, ale i případného útoku. Některé techniky se ale nedají použít, protože jim předchází souboj se zbraní, která díky velikému přiblížení soupeřů přeroste v zápas.

Znalost dobového šermu je nutná i pro scénický a filmový šerm, jelikož šermíř získá výcvikem správné bojové návyky, trénuje postřeh a pomáhá při vymýšlení šermířských scén.

Divadelně jevištní šerm

Divadelně jevištní šerm je určen hlavně pro diváky, někdy se mu říká scénický. Šermíři sestaví souboj při tréninku, detailně ho pohybově rozeberou a nacvičí a pak jej předvedou divákovi. Nacvičený souboj trvá mnohem déle, než by reálně trval, protože opravdový boj by měl pro diváka velmi rychlý průběh a zakončení, a divák by tak přišel o potěšení z šermířských akcí. Tento druh šermu je spíš oslavou starých fint a záludností, které vymysleli dávní mistři šermu.

Skupiny historického šermu předvádějí bojové umění starověkých Římanů, Keltů, středověké rytířské zápasy, práci se zbraněmi třicetileté války či období boje Evropanů s Turky nebo za sedmileté války.

Tyto skupiny vychovávají své členy po stránce šermířské i divadelní. Na svá vystoupení potřebují mnoho rekvizit. Některé skupiny vystačí pouze s divadelními rekvizitami, jiné dávají přednost zbraním vyráběným původními metodami.

Jejich přínosem je hlavně zvýšení přitažlivosti historických sídel a poučení diváků o historii z trochu jiné stránky. Některé skupiny totiž ukazují také život v dobových válečných leženích a předvádějí, jak asi vypadalo ubytování v poli.

Tato skupina lidí má velký zájem o historii, protože jsou v těsném kontaktu s diváky, kteří se o tuto problematiku také zajímají. Nejen aby odpovídali na zvědavé dotazy, ale aby i jejich představení byla autentická.

¹² je to středověké německé označení zápasu

Specifickým druhem divadelně jevištního šermu je šerm ve filmu. Na první pohled se příliš neliší od scénického šermu. Je také určen pro diváka a je nacvičený. Kvalita tohoto šermu je spíše dělaná na efekt a mohou ho provozovat i herci, kteří projdou několikaměsíčním tréninkem a náročnější kusy za ně odehrají kaskadéři a šermíři. Šerm je hodně akční a je v něm důležité, aby v něm byly vidět pocity hrdinů. Vše se dá přetočit znova a střižna také udělá veliké divy. Je důležité si uvědomit, že v dnešní době zasahují do většiny bojových akcí počítačové triky, a co se nepovede, se vystříhne a nahradí. Zjednodušuje to práci filmových herců. Filmoví režiséři se obklopují šermířskými poradci. Ti se však ocitají mezi dvěma mlýnskými kameny. Na jedné straně stavovská čest, na druhé straně komerce a také to, že dnešní filmový divák vlastně ani nechce vidět reálný boj. Dává přednost akčnosti za každou cenu, nikomu nevádí, že jsou popírány zákony fyziky, nikdo se nezamýšlí nad logikou boje.¹³

Ale jedna věc je nesporná. Ve filmu je šerm vidět nejčastěji, může podnítit zájem mladých lidí o tento druh sportu.

Předváděcí/ukázkový kontaktní boj

Šermíři zabývající se tímto směrem šermu kombinují dobový a divadelně jevištní šerm. Jedná se hlavně o ukázky duelů a soubojů, které se snaží šermíři předvést publiku co nejvěrněji. Také se sem řadí rekonstrukce bitev, kdy šermíři nemají nacvičené souboje a předvádějí kontaktní boj, který má svá pravidla vycházející hlavně z pravidel bezpečnosti.

Sportovní šerm

Sportovní šerm je sport, který se vyvinul z historického šermu. Dnes je ho možné vidět i na olympijských hrách. Proti sobě nastupují dva soupeři na planši¹⁴. Jsou oblečení v ochranném sportovním oděvu vybaveném čidly, započítávajícími zásah. Součástí ochrany jsou šermířské masky. V ruce třímají jednu ze tří zbraní. Jedná se

iDnes.cz<http://zpravy.idnes.cz/lide-ceska-kaskader-herbert-heissler-dvi-/domaci.aspx?c=A150713_183616_domaci_zt> [cit. 27. 7. 2015]

¹⁴planš – *sport* místo, kde se disciplína realizuje, např. koberec, na kterém se šermuje (ABRAHÁMOVÁ, Jitka a kol. Všeobecná encyklopedie Diderot. Praha: DIDEROT, 1999, ISBN 80-902555-2-3, str. 140.)

o bodné zbraně - kord a fleret - a sečné - šavli. Každá zbraň má jinou zásahovou plochu, do které platí zásah. Kordem zasahují celé tělo, fleretem útočí na oblast břicha a hrudníku a šavlí od pasu nahoru.¹⁵

Bojové hry

Tento způsob šermu kombinuje předváděcí a sportovní šerm. Jedná se hlavně o turnaje a různé soutěže mající svá pravidla. Z nich vždy vzejde vítěz.

Toto rozdělení koresponduje i s webem www.thearma.com, který je studnicí vědomostí o šermu. Spravuje ho The association for renaissance material arts (volně přeloženo Asociace renesančního boje), která se snaží udržet povědomí o dobovém šermu a prohloubit znalosti o něm.

¹⁵ Sportovním šermem se podrobněji zabývá bakalářská práce FIŠAR, Vít. Sportovní šerm a jeho kořeny v historii. 2014.

2. Komparační metoda

Hlavním cílem této práce je porovnání výuky šermu v 15. a 16. století s jejím současným pojetím. Byla zvolena následující kritéria:

1. důvody výuky šermu a jeho místo v životě šermíře
2. metody výuky šermu
3. odlišnosti ve výuce
4. informační kanály pro výuku šermu

Práce bude založena na historickém výzkumu výuky šermu v 15. a 16. století. Současná výuka bude představena na základě informací poskytovaných dnešními fungujícími školami historického šermu.

3. Metody historického zkoumání a rekonstrukce šermu

Jelikož byl historický šerm používán hlavně v minulosti, musíme k jeho výzkumu přistupovat stejně jako ke zkoumání historie. „O historii dvojnásobně platí známá věta, že čím více poznáváme, tím více si uvědomujeme, jak mnoho ještě nevíme.“¹⁶ Tento velice přesný výrok se vztahuje i ke studiu historického šermu. Tradice šermu přežila v Evropě jen ve sportovní formě, a tudíž dnešní šermíři, kteří se zajímají o historický šerm, musejí používat různé výzkumné metody. Kde nepomůže zkoumání historie, musí nastoupit další vědy, jako např. biomechanika, mechanika a poznatky z jiných úpolových sportů.

Jako historie se mění pod rukama dějepisce, i poznání a porozumění šermu se mění pod rukama šermířů. Důkazem je zvyšující se kvalita moderních učebnic historického šermu a důraz na znalost dobových pramenů.

3.1 Postup historického výzkumu

Může-li se začínající šermíř zabývat zkoumáním historie a své pohybové aktivity opřít o znalost historických událostí a kultury, má velkou výhodu oproti kolegům ze skupin historického šermu, kteří šermují podle skupinových standardů. Pokud si chce ale nováček opravdu osvojit umění šermu, musí se pohroužit hlouběji do tématu. Chce-li porozumět dobovému šermu, vyhledá historické prameny. V dnešní době lze originální psané učebnice šermu nalézt naskenované na internetu na stránkách archivů, přeložené do národních jazyků na šermířských portálech¹⁷ nebo vydané knižně. V angličtině bylo vydáno mnoho knih a překladů dobových příruček. V českém jazyce mnoho pramenů publikováno není. Světlou výjimkou je nedávno publikovaná kniha Joachima Meyera *Šerm mečem*.¹⁸

Historikovo zkoumání má čtyři fáze: heuristiku, kritiku, interpretaci a syntézu.

BŮŽEK, Václav a kol. *Úvod do studia dějepisu*. České Budějovice: Pedagogická fakulta JU Č. Budějovice, 1994. str. 6.

¹⁷jeden z největších portálů s přeloženými šermířskými manuály do angličtiny: <http://www.thearma.org/> [cit. 9. 9. 2015]

¹⁸MEYER, Joachim. *Šerm mečem*. přel. Petr Matoušek. Praha: Elka Press, 2015, ISBN 978-80-87057-21-6.

Heuristika

„Ve fázi heuristické historik vymezí téma svého příštího bádání a definuje objekt práce“¹⁹. Badatel nalezne základní informace v odborné literatuře a v pramenech. Zjistí, kam poznání v studované oblasti dospělo, a vytyčí si cíle práce a základní postupy. V případě studia historického šermu jde hlavně o shromáždění šermířských manuálů, skript o šermu a odborné literatury o sledované době.

Kritika

Kritika pramenů a odborné literatury prolíná celou historikovu práci. Formuluje pracovní hypotézy a utváří si představu o šermu a porovnává poznatky s dosavadní zkušeností.

Interpretace

V této fázi historik odpovídá na otázky a zjišťuje, zda jsou formulované pracovní hypotézy správné. Šermíř pracuje podle návodů, prakticky ověří a zhodnotí, zda jsou použitelné. Pokud nejsou, měl by se vrátit ke studiu manuálů a přemýšlet o tom, zda akci pochopil správně.

Syntéza

Syntézou se zabývají jen šermíři, kteří svá bádání publikují. Formou výkladu seznamují odbornou veřejnost s novými vědeckými skutečnostmi.

3.2 Historické prameny

Historický pramen je velmi těžké definovat, protože je těžké posoudit, kde končí přírodní a lidský faktor předmětu.²⁰ V dnešní historiografii se rozvíjí dynamické vymezení historického pramene. „... chápe pramen jako soubor vlastností materiálu tvořících určitou informační strukturu. Tato struktura pak zahrnuje jak objektivní předmět, tak i subjektivní faktor: její hodnota je závislá na vlastnostech materiálu a na úrovni poznání, které je východiskem formulace otázek badatelem.“²¹ Prameny se dělí na písemné a nepsané. Obě tyto kategorie jsou pro výzkum šermu nutné.

¹⁹ BŮŽEK, V. a kol. 1994, str. 27.

²⁰ např. Je lidská kostra pramen, nebo ne?

²¹ Bůžek, V. a kol.: 1994, str. 38

Písemné prameny

Prameny písemné povahy mají v případě studia šermu rozhodující význam. Jedná se hlavně o kroniky, různé záznamy úřední povahy a šermířské manuály.

Nejstarší dochovaný šermířský manuskript²² pochází z konce 13. století a je nazýván I.33. Manuály z dalších století dokazují, že se šermířské umění předávalo spíše ústně a hlavně nápodobou. Chápeme je jako zápisy této orální tradice, které autor vhodným způsobem upravil. Manuály rozdělujeme na výhradně psané nebo psané s doplněnými obrázky. Textové učebnice mají velmi popisný ráz, který je dnes mnohdy velmi složité sledovat. Proto se v novějších manuálech začínají objevovat častěji obrázky doprovázené nepříliš rozsáhlým textem. Jejich autoři si jistě uvědomili, jak obrázky a nákresy přispívají k jasnosti a srozumitelnosti textu.

Šermířské manuály vznikaly z různých důvodů. Například Hanko Dörbingův rukopis vznikl hlavně kvůli tomu, aby bylo přesně zaznamenáno dílo Johannese Lichtenauera sepsané do tajné říkanky. Jeho pokračovatelé vlastně jen zaznamenávali komentáře a návody k říkance. Patří k nim například Zikmund Ringeck.

Motivace německého šermířského mistra Joachima Meyera k sepsání vlastních zkušeností byla zcela jiná. „Proto doufám, že i když o mé dílo někteří nedbají, jistě mnoho poctivých studentů a mladých šermířů vystoupí vpřed a uchrání sami sebe před neuspořádaným (neřádným) životem, obžerstvím, chlastáním (opilstvím), rouháním, klením, děvkařením, hazardem a vším podobným, čímž bylo tímto vznešené umění pošpiněno mnoha lidmi, poněvadž toto rytířské umění bylo (zne)užito mnoha lidmi jen pro hanebnou oplzlost a lenost, kteří jsou hluboce litováni vznešenými lidmi a také všemi čestnými šermíři, a namísto aby se snažili důkladně porozumět tomuto umění a učili se užít pravou vznešenou opravdovost, aby se očistili od marného sedláckého tlachání, a být pilní ve vši mužnosti, disciplíně a způsobech, takže když se

Obrázek A - obrázek z příručky Joachima Meyera

²² manuskript = rukopis

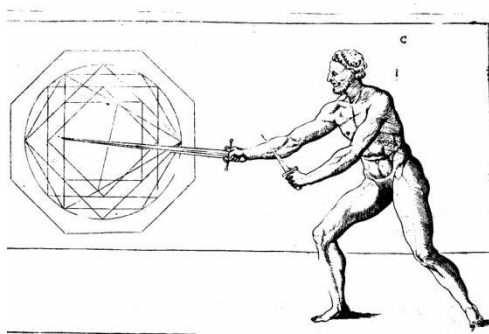
skutečně a úplně naučili tomuto umění a vedou čestný život, pak mohou být považováni za schopné vést ostatní a zvláště mládež a tím být k užtku.“²³ Jeho snaha pozvednout morální úroveň šermířů je deklarována bez příkras.

Výmluvně popsal své důvody k sestavení šermířského manuálu Ital Giacomo di Grassi Modena v 2. polovině 16. století: „Byl jsem v Treusiu vašemi vznešenostmi poctěn dvorskými vyznamenáními a vůbec se mnou bylo zacházeno s úctou, ačkoli jsem se málo nebo vůbec nezabýval tím, abych Vás vyučoval jak zacházet se zbraněmi, což byl důvod, kvůli kterému jsem byl najat a placen slušnou rentou. Abych se tedy odvděčil, rozhodl jsem se zpřístupnit zde cestu, jak zacházet výhodně a bezpečně se všemi druhy zbraní.“²⁴ Šlo tedy o dohnání nesplněných pracovních povinností.

Obrázek B - obrázek z příručky Giacomo di Grassiho de Modeny

Ital Camillo Agrippa sepsal teoretické pojednání o šermu, ačkoli nebyl šermířský mistr. Šerm ho zajímal z teoretického hlediska a k jeho pochopení používal geometrii.

Obrázek C - obrázek z učebnice Camilla Agrippy

Z těchto ukázek je možné usoudit, že důvody vzniku těchto děl se různily. Je však pravdou, že němečtí mistři 16. století se snažili zaznamenat umění svých předků, které doplňovali o vlastní poznatky. Techniky boje se totiž v průběhu historického vývoje měnily. Těžkoooděnce vyhnaly z bojišť palné zbraně. (viz níže 4. kapitola).

²³ MEYER, 2015, str. 35.

²⁴ GIACOMO DI GRASSI. *Jeho pravé umění obrany*. přel. Vít Hrachový [online]. 2006 [cit.] Dostupné na WWW: <<http://jentak.sandbox.cz/doku.php/literatura>>

V manuálech z německých zemí je popisován boj se zbraněmi, jako byl například dlouhý meč, tesák, kopí, meč a puklůf, bojové kladivo atd.), boj pěšmo nebo koňmo, boj ve zbroji nebo beze zbroje a zápas. Italští mistři, kteří se stali v 16. století absolutní špičkou ve výuce techniky šermu, se pak začali věnovat i „zbraňové novince“ - rapíru.

Prameny nepsané - hmotné

Prameny nepsané jsou všechny ostatní prameny, které vypovídají o jevu a neobsahují psaný text. V případě historického šermu se jedná o různé dochované zbraně a zbroje (viz 4. kapitola)

3.2.1 Překlady písemných pramenů do současných jazyků a jejich kritika

Většina šermířů nezvládá číst staré rukopisy a texty. Ti, kteří to dokážou, se snaží přeložit texty manuálů co nejvěrněji do národních jazyků a přiblížit je tak ostatním. Většina z nich jsou absolventi vysokých škol v oboru historie nebo v oborech blíže příbuzných historii. Obava, že by mohlo dojít k určitému zkreslení, je jistě oprávněná. Proto je důležité přeložené manuály prakticky ověřovat.

Další možností je převést do rodného jazyka manuskripty přeložené do jiných národních jazyků, než je čeština. Pro české šermíře připadá v úvahu hlavně angličtina a němčina, ale je nutno počítat s tím, že informace je vystavena dvojímu nebezpečí zkreslení, protože ke zkreslení může dojít u obou překladatelů (z originálu do národního cizího jazyka a u překladu z cizího jazyka do mateřštiny.)

Kvůli těmto možným nechtěným zkreslením mohou vzniknout i odlišné rekonstrukce. Proto je nutné si uvědomit, že své poznání šermu musí badatel stále obnovovat a konzultovat jej s dalšími šermíři.

3.2.2 Praktické ověření a pochopení akcí z učebnic

Jelikož šerm je praktická dovednost, nelze předpokládat, že se ho naučíme jen z knih. Je třeba si všechny poznatky vyzkoušet v praxi.

Důležitým pomocníkem v této fázi jsou moderní skripta. Je však důležité si jistit, za jakým účelem byla napsána a pro jaký druh šermu jsou určena (viz výše rozdělení šermu). V češtině mnoho skript prozatím nevyšlo. Pro divadelní šerm jsou vhodná skripta od Pavla Plcha (viz výše). Ovšem skripta pro dobový šerm zatím v našich zemích vydána nebyla. Pokud by čtenář měl zájem o novější skripta, musí sáhnout po zahraniční literatuře. Jejich nespornou výhodou je přístupnost na internetu.

3.3 Biomechanika, mechanika, poznatky z úpolových sportů

Dalšími pomocnými vědami, o které se může dnešní šermíř opřít, jsou biomechanika, mechanika a poznatky z ostatních úpolových sportů, nejlépe z těch, které vycházejí z šermu. Máme na mysli například box. V dnešní podobě už používá jen jediný postoj, ale ještě před nedávnem se boxeři k soupeři přibližovali v obou postojích.

Biomechanika funguje podobně jako u úpolových sportů. Také šerm pracuje s těžištěm protivníka. Pro taktiku šermu je výhodné protivníka vyvést z rovnováhy nebo pevného postavení, aby se z něj stal snadný cíl.

Mechaniku využívali i středověcí šermíři, když se zmiňovali o práci na čepeli, o rozdělení meče na části a podrobně popisovali činnosti, které je ve zmíněných částech zbraní výhodné provádět. Rozebírají i různé páky a odzbrojení protivníka a radí, jak je má obránce provádět co nejjednodušeji. Mnoho šermířských mistrů si pomáhalo znalostmi geometrie.

4. Zbraně a zbroje v 15. a 16. století a jejich dnešní repliky

Pro lepší pochopení problematiky dobového šermu je důležité znát zbraně a zbroje, které umožnily rozvoj západního bojového umění. Obě složky se ovlivňovaly navzájem. Když byla vymyšlena zbraň, která prošla lehce zbrojí, byly po čase zbroje zdokonaleny, aby znesnadnily zranění bojovníka. A to platilo i naopak.

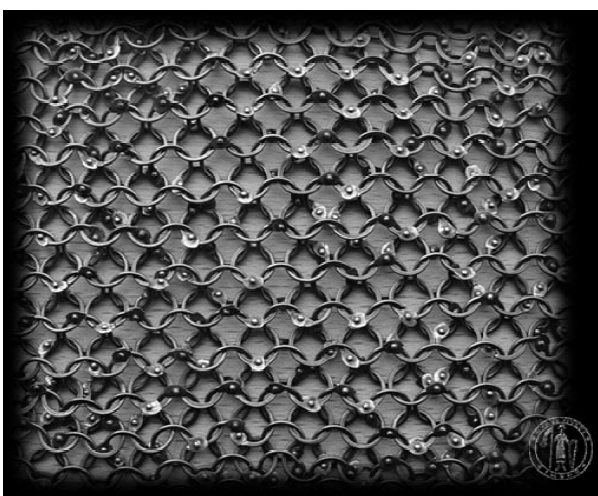
4.1 Zbroje

Zbroje chápeme jako pasivní ochranu válečníka. Podle protivníkovy zbroje musel útočník zvážit taktiku a techniky boje. Musel znát její slabiny a využít je ve svůj prospěch.

Vycpávaná zbroj

V 15. a 16. století bylo možné se setkat s vycpávanou zbrojí. Tu nosili hlavně chudí pěšáci. V našem prostředí ji používali hlavně husité. V Evropě ji nosili chudší lidé povolání do zbraně. Mohla být vyztužena koženými pásy, které mohly být pobity kovovými nýty pro zpevnění. Často k ní byly nošeny kovové doplňky jako přilba nebo kovové chrániče kloubů. Používala se také jako spodní vrstva pod kroužkovou nebo plátovou zbroj, aby tlumila nárazy.

Kroužková zbroj

Obrázek D - detail kroužkové zbroje

Tento typ zbroje se používal již za antického Říma. Jde o kroužky z drátu, které jsou spletené dohromady. Z centrálního kroužku vycházely čtyři další. Dříve byly kroužky jen zavírané, později byly nýtovány, aby zbroj déle vydržela. V 1. polovině 15. století ji nosila nižší šlechta, rytíři, kteří si nemohli dovolit nákladnou plátovou zbroj.

Kroužkové části se mohly přidávat k plátové zbroji. Například k ochraně rozkroku, krku apod.

Plátová zbroj

Plátové doplňky se nosily již od poloviny 13. století na kroužkové zbroji. Šlo hlavně o chrániče kloubů. Postupem času začaly pláty na těle těžkooděnce převládat, a tak vznikla plátová zbroj. Ve 14. století jsou doložena specializovaná zbrojařská řemesla, jako platnění, helmění a štítaři. Nejlepší zbrojaři sídlili v severní Itálii a v Německu. Nejproslulejší italské dílny byly v Miláně. Na německé půdě hrály prim dílny v Norimberku, později v Augsburgu, Landshutu a Innsbrucku. Výroba v ostatních zemích na tato platněká centra navazovala. V tomto století se výroba zbrojí specializuje podle účelu, k němuž byly používány. Zbroje byly vyráběny pro bitvy nebo pro turnaje. Turnajové se pak ještě dělily podle typu rytířských klání. Například pro klání na koních měla zbroj zesílené plechy. Zbroje měly význam i reprezentativní. Čím více byly v oblibě turnaje, tím

Obrázek E - gotická zbroj

více podléhaly módním trendům i vzrůstajícím nárokům na kvalitní ochranu bojovníka. V 16. století mohla být zbroj nošena jen jako slavnostní. Tyto zbroje postrádají ochrannou funkci a jsou nádherně zdobené.

Obrázek F - maxmiliánská zbroj

Od 20. let 15. století byly již celoplátové zbroje celkem běžné. Zbrojíři kvalitněji brousili pláty, a tak rytíři přes zbroj nenosili látkové suknice. Do poloviny 15. století byly zbroje nesourodé. V druhé polovině 15. století se objevila slohově čistá gotická zbroj. Měla štíhlý střih, někdy protáhlé plechy pro krytí nohou - tzv. plechový vous. Zbroj vybíhala do špice, například boty, nákolnice atd. Na konci 15. století se objevily plátové zbroje pro koně.

Koncem 15. století se objevily první renesanční

zbroje. Jsou nazývány maxmiliánské nebo kanelované. Tyto zbroje byly podobně těžké jako gotické, ale lépe chránily. Ochrany bylo docíleno tím, že pláty byly pokryty hustou kanelurou. Jde o svislé žlábků, které rozložily sílu protivníkovu úderu. Tyto zbroje byly tak nákladné, že se po roce 1530 skoro přestaly vyrábět. Od 60. let se objevily nové módní zbroje, které kopírovaly módu španělského odívání. Kyrus měl podobný střih jako kabátec španělského šlechtice. Měly výběžek v pase, tzv. husí břicho. Tato zbroj byla vyráběna do začátku 17. století.

V 15. a 16. století se prosazuje pěchota, která dokázala rytířům nejen vzdorovat, ale také je porazit. Pěšáci si nemohli dovolit nákladné zbroje. Platnéři na to reagovali levnějšími zbrojemi, které nebyly

kompletní a byly jednodušší. Trup chránil přední a někdy i zadní plech. Nohy byly často nekryté a ruce měla obrněné jen ta část pěšáků, která byla určena k boji muže proti muži. Brnění rukou chránilo též střelce.²⁵

Obrázek G - pěší tzv. trabantská zbroj

4.2 Zbraně

Výrobci zbraní reagovali na vývoj zbrojí úpravou starých typů zbraní nebo zaváděli nové. Zbraně se rozdělují na chladné, palné, střelné a vrhací.

4.2.1 Střelné zbraně

Střelné zbraně používají k vystřelení šípu lučiště. Jde o luk a samostříl.

Luk byl používán již v pravěku. Prošel dlouhým vývojem. Existuje více druhů luku. Nejstarší a konstrukčně nejjednodušší je přímý luk z jednoho kusu dřeva. Nejznámější je asi dlouhý luk, proslavený anglickými lučištníky. Ti dokázali porazit výkvět francouzského rytířstva v době stoleté války. Nejslavnější bitvy, kde angličtí lučištníci předvedli svůj um pro průběh bitvy přímo zásadní, byly svedeny u

²⁵ KLUČINA, Petr – PEVNÝ, Pavol. *Arma defensiva*. Bratislava: Slovart, 1992, ISBN 80-7145-054-05.

Kresčaku a Azincourtu. Dalším typem luku je reflexní luk. Jeho tělo se skládá z různých materiálů a druhů dřeva. Jako pojivo bylo používáno šlach. Konce ramen luku se stáčí dopředu. Díky této konstrukci a různému napětí použitých materiálů tyto luky nemusely být tak dlouhé a přitom byly stejně silné jako dlouhé luky. Používali je jezdci na koních, jako byli Uhři a Mongolové. Těmito luky stříleli Turci a jejich elitní vojáci - janičáři.

Samostříl je mnohem silnější než luk a dokázal prorazit plátovou zbroj. Skládá se z těla, lučiště a tětivy. Podle síly kuše se natahovala o opasek, nebo dokonce kladkou.

Výhoda používání luku je zřejmá. Lukostřelec vystřelí více střel za minutu než kušíník. Výcvik lukostřelců trval mnohem déle než kušíníků. A proto se hlavně v kontinentální Evropě mohly samostříly prosadit.

4.2.2 Palné zbraně

Obrázek H - železná hlaveň píšťaly

Palné zbraně zapříčinily, že postupně zmizeli rytíři zakovaní do plátové zbroje, která se postupem času zmenšila jen na kyrys. Nosil se ještě za 1. světové války.

První nasazení palných zbraní v Evropě je doloženo koncem 14. století. Nejdříve se

formovala různá děla a houfnice. Postupem času byly vyrobeny menší příruční zbraně - píšťaly, hákovnice a arkebuzy. Těmito zbraněmi dlouho úspěšně bojovali husité. Zpočátku měly palné zbraně jen psychologický efekt a sloužily k plašení koní těžké jízdy. Později se zlepšila přesnost střelby. Měly doutnákový zámek. Žhavý lunt se přiložil k menšímu otvoru ve zbrani, ten zažehl střelný prach, který vystřelil projektil hlavní. U těchto zbraní hrozilo jejich roztržení a ublížení střelci. Později v 15. století byl doutnákový zámek nahrazen křesadlovým zámkem.

Obrázek I - hákovnice

4.2.3 Vrhací zbraně

První pravěké zbraně byly určeny k vrhání. Je to nejjednodušší způsob, jak zranit na dálku. Je také ovšem nejméně účinný, protože při vrhu je použita jen lidská síla. Vrhalo se kopím, oštěpem. V 15. a 16. století byly vrhací zbraně na ústupu a byly používány především k lovu.

4.2.4 Chladné zbraně

„Chladnými zbraněmi nazýváme předměty vyrobené z nejrůznějších materiálů, ovládané přímou svalovou silou držitele a sloužící k boji v přímém střetu, k lovu nebo ke sportovním účelům.“²⁶

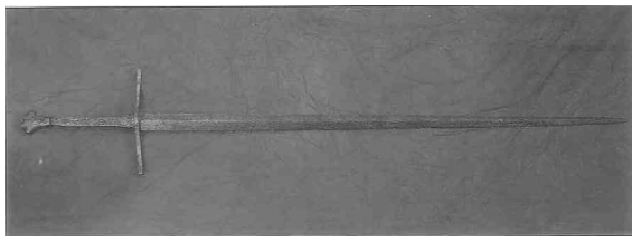
Chladné zbraně je možné dělit podle různých kritérií. Buď podle způsobu jejich užití (sečné, bodné), ale pak do systému nezapadají zbraně, kterými lze sekat i bodat, např. meč. Dalším možným způsobem dělení chladných zbraní je jejich délka (např. dlouhé, krátké), nebo časové období, kdy byly používány (v této práci se toto dělení nehodí, protože mapuje období dvou století). Také se dají typologicky rozdělit podle toho, v jakém prostředí jsou využívány, např. vojenské, lovecké atd.

Pro potřeby této práce se nejvíce hodí rozdělení podle stavby zbraně. Jedná se o čepelové, pádné a dřevcové zbraně.

Čepelové zbraně

V této kategorii patří mnoho zbraní. Jejich hlavní součástí je čepel a podobají se více či méně meči.

Meč

Obrázek J - dlouhý meč z 15. století

Meč byl na konci středověku a na začátku renesance králem mezi zbraněmi. Mečem byli pasováni rytíři. Byl odznakem vyššího postavení. Skládá se z čepele, příčky (záštity), jílce a hrušky. Meče měly různé tvary, délku a zdobení. Za raného středověku měl širší

²⁶ ŠACH, Jan. Chladné zbraně. Praha. AVENTINUM, 1999, str. 7

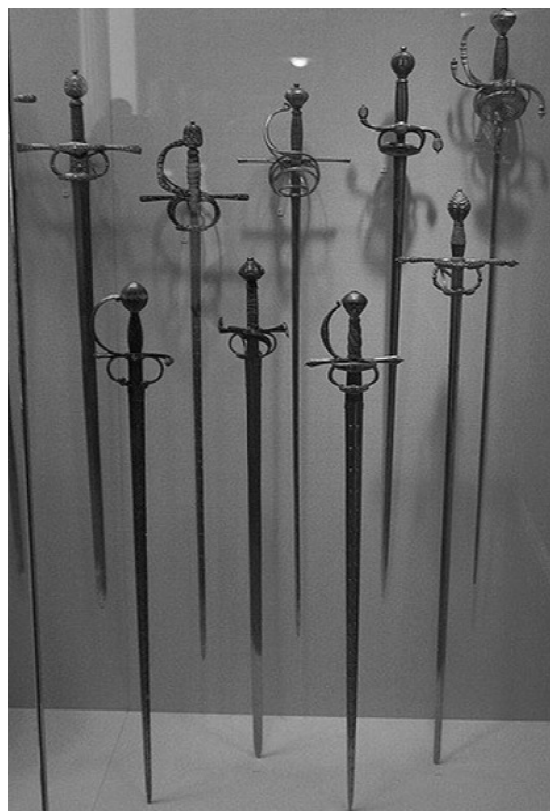
čepel a nevýrazný hrot. To proto, že se s ním více sekalo. To dovoľovala nedokonalá zbroj. Při nástupu plátové zbroje seky přestávaly stačit a bylo nutné meče zúžit, aby vynikl hrot, který se mohl dostat skrz skulinku mezi pláty. Meč mohl být jednoruční, dlouhý (jeden a půl ruční - bastard) a dvouruční. Bojovník s jednoručním mečem mohl v druhé ruce držet buď štít, pěstní štítek, plášť nebo druhou zbraň. Dlouhý meč byl velmi oblíbený v německých zemích. Držel se oběma rukama, v případě nouze jednou. Dvouruční meče se objevily již na konci 14. století, ale svůj vrchol zažívaly právě ve století 15. a 16. v ruce lancknechtů. Při výuce dlouhým mečem byl v 16. století používán tzv. Federschwert. Jednalo se o cvičnou zbraň, oproti meči měla užší čepel, ale je srovnatelnou váhu s dlouhým mečem.²⁷

Dýka

Dýka měla většinou podobu malého meče. Ač má zbraň podobný tvar jako meč, zásady boje dýkou se lišily. Dýku lze totiž uchopit dvěma způsoby. Dýkovým a nožovým držením. Dýka byla používána v rytířských soubojích k zabití soupeře bodnutím mezi pláty. Tuto zbraň mohl dobře skrýt vrah pod šaty a ve vhodný okamžik zákeřně zaútočit. S nástupem renesance, rozvoje bodného šermu a odlehčení zbraní, se dýka objevuje v levé ruce kavalírů jako aktivní obrana před body.

Rapír

Rapír je jednoruční bodná zbraň. Má dlouhou úzkou čepel a ochranný koš ruky. První zmínky o této zbraní pocházejí ze Španělska. Rapír se dostal do Itálie při výbojích Karla V. Zdejší mistři šermu rapírem zařadili do svého učení a v mnohém umění boje posunuli dál. Od

Obrázek K - rapíry

²⁷ ŠINDELÁŘ, Vladimír. *Šermíři, rváči, duelanti: encyklopedie evropského šermu*. Praha: Ivo Železný, 1994. ISBN 80-7116-865-5.

kordu se liší hlavně délkou čepele. Rapír má tak dlouhou čepel, že je riskantní jím sekat, protože hrozí zlomení zbraně. Kord je určen hlavně k bodu, ale je s ním možné i vcelku bezpečně sekat.²⁸

Šavle

Šavle je zakřivená sečná a bodná zbraň. Má jen jednu čepel a je možné, aby část čepele na vnitřní straně zakřivení u hrotu byla zaostřená. Tato zbraň má původ v Orientu. Znalost této zbraně dovezli do Evropy křižáci. Prosadila se ve výzbroji až v 15. století díky tureckému ohrožení.

Tesák

Tesák používaly hlavní nižší vrstvy obyvatelstva. Mohl mít různé tvary. Většinou měl jednostranně broušenou čepel. Tato zbraň byla oblíbena v 16. století. Šermu tesákem se hojně věnovali němečtí mistři šermu.

Pádné zbraně

Mezi pádné zbraně patří sekery, palcáty, válečná kladiva a bijáky. Tyto zbraně získaly na významu v závislosti na vývoji plátové zbroje. Tu bylo těžké překonat čepelovou zbraní. Jejich těžiště je u hlavy zbraně. To zajišťuje pádnost. Pádná zbraň buď zbroj prorazila, nebo ji zdeformovala. Deformace mohla způsobit udušení soupeře, nebo znehybnění části zbroje, a tedy znevýhodnit protivníka v pohybu. Tyto zbraně nosily od pradávna chudší vrstvy, protože náklady na jejich výrobu byly menší a zvládl je vyrobit téměř každý kovář. Díky pádnosti se útoky těmito zbraněmi často dublovaly. Nejráznější útok byl veden ze shora dolů. Pokud byly zbraně jednoruční, často měly na konci topůrka kožené očko. To mělo zabránit ztrátě zbraně v boji.

Sekera

Sekera se skládá z hlavy sekery a topůrka. Hlava sekery je opatřena ostrou hranou pro snadnější průnik zbrojí. Sekery byly vyráběny v různých tvarech a provedeních. Ve středověku se začaly vyrábět sekery dvojruční.

²⁸ ŠINDELÁŘ, 1994.

Válečné kladivo

Tímto kladivem byli ozbrojeni ve středověku nejčastěji pěšáci. Díky svému tvaru mohlo zahákovat štíty. Trn na druhém konci kladiva měl proniknout zbrojí. Tato zbraň se vyráběla stejně jako sekera v jednoruční i obouruční formě.

Palcát

Speciální variací válečného kladiva byl palcát. V našem prostředí ji proslavil velitel husitských vojsk Jan Žižka z Trocnova. Ten je často vyobrazován na koni s palcátem v ruce. Šlo o jednoruční zbraň. Hlava palcátu měla dokola trny. Díky nim nebylo nutné zbraň natáčet.

Biják

Bijáky byly obávanou zbraní. Z topůrka vycházel jeden nebo více řetězů. Na jejich konci byla připevněna závaží, která natahovala řetěz a působila velké škody. Řemdih byl biják s jedním řetězem zakončený koulí s hřeby. Ovládání bijáků bylo nebezpečné jak pro soupeře, tak i pro toho, kdo ho ovládal a neuměl s ním dobře zacházet.

Dřevcové zbraně

Dřevcové zbraně mají shodný prvek, dřevěné ratiště, které umožňovalo zbraň držet oběma rukama. Ze základních dřevcových zbraní, kopí a oštěpu, se vyvinuly další zbraně - halapartna, partyzána, šídlo, halberda a korseca. Předlohou některých dřevcových zbraní byly zemědělské nástroje. Používali je například husité. Šlo o šídlo, sudlici, okovaný cep a další.

4.3 Dnešní repliky zbraní a zbrojí

Dnešní repliky zbraní a zbrojí se od svých předloh liší hlavně použitým materiálem. Ten bývá zpravidla kvalitnější, a tedy i bezpečnější. Repliky zbraní pro historický šerm se nebrousí. To ovšem neznamená, že jsou to neškodné hračky. Stále může velmi uškodit hrot, příčka a pádnost samotné čepele.

Dalším rozdílem bývá provedení. Repliky jsou buď kopiemi originálů, nebo přibližnými kopiemi, které neodpovídají předlohám a napodobují dochované zbraně a zbroje slohově. Jde například o románský meč, gotický meč, dlouhý meč, rapír a

podobně. Tyto zbraně mají rysy dobových předloh, ale jejich části mohou být složeny z různých zbraní stejného typu. Např. románský meč může mít různé příčky, hlavice, rukojeť atd. Samostatnou kapitolou jsou fantasy zbraně a zbroje, kterými se tato práce zabývat nebude.

5. Vývoj šermu do 14. století

Pravěk

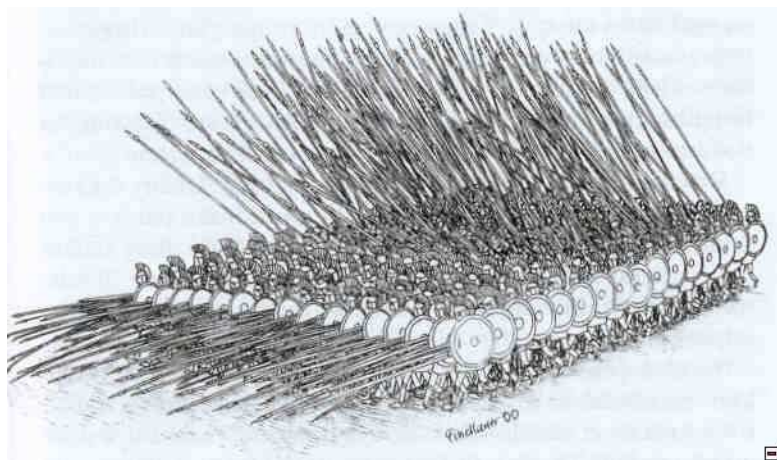
Dějiny lidstva jsou provázeny zápasem. Zpočátku to byl boj o přežití a vydobytí si svého místa ve světě. Už tlupy pravěkých lidí se sdružovaly k lovu nebo kolektivně hájily svou bezpečnost. Jakmile se na jevišti dějin objeví více skupin, zrodí se i boj mezi nimi o teritorium, kde mohou žít, lovit a zajistit si tak budoucnost. Lidé používali různé nástroje, aby si usnadnili život. Úspěšný lov zajistil oštěp, luk a další zbraně. Stejně zbraně však člověk použil i proti lidským skupinám, které jeho tlupu ohrožovaly, nebo naopak sám je používal k expanzi. A zde vznikly první návyky v používání zbraní za účelem zabítet a bránit se člověku. Předávaly se z otce na syna. V období pravěku byly používány primitivní zbraně ze dřeva a z kamene, později z mědi a pak z bronzu. Nakonec člověk objevil nejvhodnější kov, železo, které se jinak upravené používá dodnes.

Starověk a antika

Existují zmínky v indických textech Bhagavadgíty a v egyptských textech, že v těchto starověkých státech existoval organizovaný výcvik bojovníků. V Mezopotámii se dochovalo vyobrazení zápasníků. Vývoj všech starověkých despocií provázely války, v nichž tito bojovníci mohli využít své dovednosti.

Řecko

Je možné, že s některými znalostmi a dovednostmi se seznámili Řekové,

Obrázek L -zobrazení falangy

rozvinuli je a dovedli k dokonalosti. Není to až tak odvážná teorie, protože celé Středomoří bylo do jisté míry propojeno dálkovým obchodem nebo válkami. Řecká armáda byla převážně pěší, kdy

vojáci bojovali ve speciálním bojovém útvaru zvaném falanga. Člen falangy se nazývá hoplít podle řeckého označení štítu - hoplos. Řecko nebylo sjednoceným státem. Existovalo mnoho městských států, které nikdo z řeckého regionu nedovedl sjednotit. Nejznámější a hrůzu vzbuzující řečtí válečníci pocházeli ze Sparty. Jejich výcvik začínal už v sedmém roce života, kdy byli odvedeni a vychováni státem. Museli být bojovní, a proto byla jejich výchova velice drsná. Jako rituál odvahy mladí Sparťané podstupovali tzv. krypteia²⁹. Byla to zkouška, kdy ve dne se skrývali a v noci útočili na heilóty³⁰.

Řecké státy si podmanili až ve 4. století př. n. l. Makedonci v čele s Filipem Makedonským. Jeho syn Alexandr Makedonský, skvělý vojevůdce, si podrobil perskou říši a dostal se až na hranice s Indií. Tento muž mistrně dokázal využít výhod falangy a porazit i početnější vojsko nepřítele.

Řím

Po dobytí Persie Alexandr brzy zemřel a jeho říše se rozpadla na menší státy. Ty ztratily na významu a posléze byly ovládnuty novým hráčem na evropské šachovnici, Římem. Tento původně městský stát si musel své místo mezi velmocemi vybojovat proti Etruskům, Keltům, Řekům, Kartagincům a dalším národům. Proto jeho armáda patřila ve své době k nejlepší. Jelikož římská říše trvala skoro celé jedno tisíciletí, musíme vzít v potaz, že i jeho armáda a způsob boje se měnil. Armáda byla složena z občanů města, kteří měli zájem na expanzi nebo obraně města. O způsobu boje máme představu jen z archeologických nálezů, protože žádná šermířská příručka se nedochovala. Jelikož kvalita železa nebyla tak dobrá jako dnes a hrozilo zlomení meče nebo poškození zbraně, dá se předpokládat, že mnoho ran vykryl voják pomocí velkého štítu a

*Obrázek M - rekonstrukce
římského vojáka z dob raného
římského císařství*

²⁹ od řeckého kryptein – skrývat se

³⁰ neplnoprávní občané Sparty, se kterými byli Sparťané ve válce celou dobu, jednalo se o podmaněné obyvatelstvo na Peloponéském poloostrově

mečem³¹ se mělo hlavně útočit na odkrytá místa soupeře. Konstrukce meče napovídá, že se s ním hlavně bodalo³². Zároveň byla jeho čepel silná, a proto asi nedocházelo ke styčným akcím, protože v ní šermíř neměl takový cit. Boj probíhal na krátkou vzdálenost, a proto je pravděpodobné, že docházelo k častým návalům, přetlačování a nebo vojáci přecházeli k zápasu.

Po reformách Gaia Maria se římské vojsko začalo profesionalizovat a do armády přicházeli rekruti bojující za žold. Výcvik pěšáka byl velice tvrdý. Je zajímavé, že přednost dostávali chlapci z venkova, protože se předpokládalo, že jsou zvyklí na těžší práci. Aby voják nabral potřebnou kondici, začínalo se dlouhými pochody v plné polní. Když cvičili se zbraněmi, záměrně používali dvakrát těžší repliky zbraní a štítů, aby v boji měli dostatečnou sílu a vytrvalost. Římané, hlavně v období pozdní republiky, se chodili učit bojové technice do amfiteátrů při gladiátorských hrách. V té době sice měl Řím profesionální armádu, ale stále

Obrázek N - mozaika vyobrazující gladiátory z města Leptis Magna v Libyi

většina Římanů rozuměla boji i šermu. Proto také dokázali ocenit umění a neohroženost gladiátorů, ale uměli také projevit svoje

zklamání a poslat gladiátora na smrt. Pro zpestření, pobavení a poučení bojovali různě vyzbrojení gladiátoři. Dokonce někdy napodobovali způsob boje barbarů, se kterými Řím vedl války. Takovým byl například thraex, neboli thrák. Dalšími typy gladiátorů byly murmillo (bojovník se štítem a mečem), retiarius (gladiátor s trojzubcem), hoplomachos (bojoval se malým štítem, kopím a dýkou), venetator (soupeřil se zvířaty), dimachaerus (boj se dvěma meči nebo dýkami) a další.³³

V době principátu a dominátu se římská armáda ještě více profesionalizuje. Postupem času musí čelit četným germánským kmenům, ustupujícím před Huny.

³¹ meč – lat. gladius

³² gladius nemá žádnou příčku, a proto se moc nehodí na krytí seků, protože hrozí poranění ruky

³³ NOSSOV, Konstantin. *Gladiátoři Krev a písek*. Praha: DEUS, 2012. ISBN 978-80-87408-12-4.

Tyto kmeny se usazovaly na hranicích římské říše a přislíbily spojení a obranu hranic. Často se stávalo, že spojení nedodržely. Čím větší bylo nebezpečí vpádů nepřátelských kmenů, tím více rostla římská armáda početně, ale výcvik zaostával a bojeschopnost se snižovala. Germáni v římské armádě pochytily její způsob boje, ale přinesli i řadu vlastních bojových prvků. Římané ve spojení s Vizigóty se s Huny vypořádali na Katalaunských polích roku 451. Vítězství západořímskou říši nezachránilo a roku 476 Odoaker sesadil Romula Augusta. Římská bojová kultura přetrvala ve východořímské čili byzantské říši.

Raný středověk (5. – 11. století)

Na troskách západořímské říše vyrostla nová germánská království, která trvala většinou jen krátkou dobu. Politika byla prosazována hlavně mečem a bojovým uměním. Zbraně se prodlužují a běžně se používají obouruční zbraně. Podle dochovaných nálezů lze usuzovat, že šerm byl více silový než v předešlém období. Co se týče techniky zacházení se zbraní, opět písemné prameny mlčí. Proto se lze jen dohadovat, zda byl šerm méně technický a byl spíše živelný³⁴, nebo zda se jenom technika změnila vzhledem k používaným zbraním. První tvrzení podporuje hlavně fakt, že výcvik probíhal živelně a dovednosti přecházely spíše z otce na syna. Také výcvik na jednotlivých panských dvorech měl rozdílnou úroveň. Druhé tvrzení je podpořeno faktem, že Germáni poznali vysokou úroveň šermu u Římanů a je pravděpodobné, že přežil v různých formách a poznatky mohly být použity při vytváření nových technik.

Bojovníci se rekrutovali hlavně z panovnickovy družiny a za věrné služby obdrželi tzv. léno³⁵.

Nejstarší doklad šermu v tomto období pochází z rukopisu Gundobud z přelomu 5. a 6. století. Šlo o boží soud, tzv. ordálie. Bůh je na straně vítěze, a proto má pravdu.³⁶ Boží soudy zmiňuje zákoník Lex Salica z 6. století, ale i současná literatura.³⁷

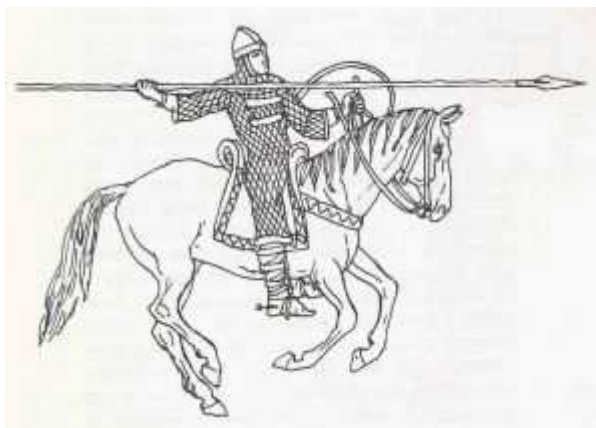
³⁴ PLCH, Pavel. *Historický šerm*. Praha: SPN, 1981.

³⁵ léno – feudum – půda, úřad, eventuálně hodnota (ABRAHÁMOVÁ, 1999, str. 328.)

³⁶ PLCH, 1981.

³⁷ KOVAŘÍK, Jiří, KŘÍŽEK, Leonid. *Historie evropských duelů a šermu. Svazek I. Od starověku k branám renesance*. Praha: Mladá fronta, Elka Pess, 2013 ISBN Mladá fronta 978-80-204-3124-0, ISBN Elka Press 978-80-87057-16-2.

Do tohoto období sahají počátky turnajů. Zpočátku šlo o střety dvou družin, které neměly skončit smrtí. Šlo o simulaci bitvy, tedy o přípravu bojovníků. První turnaje známe z Francké říše. Francký kronikář Nithard se

Obrázek O - těžkoodětec na koni

zmiňuje o hrách dvou stejně velkých ozbrojených družin pod

vedením Ludvíka Němce a Karla Holého, vnuků Karla Velikého. Ti vjeli se stejně velkými družinami na smluvené místo. Obě skupiny se proti sobě hnaly v šiku, jako by chtěly zaútočit, pak se však jedna otočila, dala štíty na záda, předstírala, že prchá a současně se chovala, jako když pronásleduje imaginárního soupeře.³⁸ Vypadá to spíše na vojenské cvičení obou družin než turnaj. Účastníci bojovali spolu o slávu, vřelas a kořist v podobě výbroje a výstroje poraženého protivníka.³⁹

Vrcholný středověk (11. - 14. století)

Ve vrcholném středověku byly státy utvořeny, ale to neznamenalo, že utichly zbraně. Panovníci se museli potýkat s problémy doma, ale i na evropském kolbišti. Války dále probíhaly proti muslimům na Pyrenejském poloostrově, byly podnikány křížové výpravy do Svaté země a proti pohanským Prusům v Pobaltí. Proto vznikaly rytířské řády. Jejich členové vynikali mimo jiné i jako kvalitní bojovníci. Ve 13. století byla křesťanská království ohrožována vpádem Mongolů. K jejich porážce přispěl nemalou měrou český král Václav I. V následujícím století začal do Evropy pronikat nový hrozivý nepřítel v podobě Osmanských Turků. Zaútočili na Balkán a byzantská říše se ocitla ve smrtelném nebezpečí.

V tomto období se šíří rytířská kultura. Zjemňovala mravy a snažila se formovat ideál křesťanského bojovníka - ušlechtilého, nebojácného muže pevného ve víře. Aby dosáhl tohoto ideálu, musel rytíř projít výcvikem a výchovou. Jako dítě sloužil u velmože jako páže a účastnil se nejen vojenského výcviku, ale i hostin a dalších akcí, na kterých získával společenské zkušenosti. Když páže vyrostlo, stal se z něj

³⁸ KOVARÍK, KRÍŽEK, 2013.

³⁹ KOVARÍK, KRÍŽEK, 2013.

panoš provázející svého pána do bitev. Když nadešel jeho čas, byl pasován na rytíře. Zbroje a zbraně byly nákladnou záležitostí. Není divu, že si je nemohl dovolit každý. Proto i vývoj šermu jde od této doby ve dvou liniích. Jedná se o lidový a rytířský směr.⁴⁰

Rytířský směr

Rytíři spoléhali na kvalitní výzbroj a výstroj bojovníka. Když se začaly nosit plátové zbroje, zpočátku se jevily jako nepřekonatelné a rytíři se v nich oprávněně cítili v kombinaci s vlastním způsobem boje

Obrázek P - rekonstrukce turnaje na koních

neporazitelní. Jejich protivníci si pořizovali

hlavně pádné zbraně, protože jedině ty plátové zbroje buď prorazily, nebo je promáčkly tak, že rytíři znemožnily pohyb nebo dýchání. Museli jimi skvěle vládnout, protože šermíř zakutý v brnění s výbornou bojovou přípravou byl výkvětem tehdejšího vojenského řemesla. Jinou možností, jak zranit rytíře v plátové zbroji byl průnik mezi pláty brnění. Za těmito účely se začaly vyrábět užší meče, které skulinami lépe procházely.

Lidový směr

Méně majetní lidé museli spoléhat na svou mrštnost, pohyblivost a rychlost. V boji proti rytířům mohli obstát jen tehdy, když se od nich drželi v dostatečné vzdálenosti.

Vlivem rytířské kultury se zvýšila obliba turnajů. Malé potyčky mezi družinami přerostly do menších bitev, které měly svá pravidla. Bylo nepřipustné zabít v turnaji člověka. Bylo možné zajmout protivníka a jako v pravé bitvě se pak musel vyplatit.

⁴⁰ PLCH, 1981.

⁴¹ Podívaná se odehrávala před zraky diváků.⁴² Páni si najímali do svých družin borce, protřelé a osvědčené ve službách jiného pána. V turnaji si ostruhy vysloužil i lecjaký mladý rytíř, aniž by čekal na slávu v bitevní vřavě. Obliba turnajů vzrůstala během celého 12. století. Zpočátku se pořádaly na území Francie, pak se rozšířily i do Anglie a po celém území Svaté říše římské. Ve 13. století už turnaje se zájmem sledují i ženy. S tím souvisí obliba zápasů dvojic rytířů, pořádaných tehdy, když jeden z účastníků vyzval druhého k boji.

Dalším oblíbeným turnajovým typem byl buhurt, kdy proti sobě vyrazili bojovníci v řadách a snažili se prorazit nepřátelský šik. Turnaje se začaly dělit na přátelské (boj s bezpečnými zbraněmi) a nepřátelské, kdy se bojovalo s řádnými zbraněmi. Při tjestu bojovali dva protivníci proti sobě na koních a snažili se vyhodit jeden druhého ze sedla. Účastnili se ho výhradně panoši, kteří působili jako „předskokani“ velkých turnajů a získávali tak neocenitelné zkušenosti. Největší sláva tjestu přišla v období pozdního středověku.⁴³

Kronikáři se zmiňují, že v českých zemích se turnaje začaly objevovat až v 1. polovině 13. století, kdy český král Václav I. podporoval rytířskou kulturu. V Kronice tak řečeného Dalimila je ovšem tato kultura považována za pokleslou zábavu, stojící rytíře mnoho peněz a odvádějící jej od přípravy na skutečné bitvy, v nichž si pak turnajoví válečníci nevědí rady a bojí se. Autor kroniky kritizuje rytíře i za přílišné holdování pití a hostinám a radí jim, aby se raději věnovali boji a přípravě na něj. Tzv. Dalimil vzpomíná s obdivem na junácké bojovníky dřívějších staletí, kteří se ničeho nebáli.⁴⁴

Díky turnajům byli rytíři a jejich doprovod připraveni na opravdové bitvy vedené podle přísných pravidel. Pokud se proti sobě postavily šiky křesťanských vojsk, měli nejlepší postavení šlechtici. Když byli zajati, museli zaplatit tučné výkupné. Nejhorší postavení měli lučištníci. Když padli do zajetí, čekala je jediné smrt, protože bojovali na dálku, a tedy nečestně.⁴⁵

⁴¹ DUBY, Georges. Neděle u Bouvines 27. červenec 1214. Praha: ARGO, 1997. ISBN 80-7203-164-3.

⁴² KOVAŘÍK, KŘÍŽEK, 2013.

⁴³ KOVAŘÍK, KŘÍŽEK, 2013.

⁴⁴ Kronika tak řečeného Dalimila. Praha-Litomyšl: PASEKA, 2005. ISBN 80-7185-767-X.

⁴⁵ DUBY, 1997.

6. Šerm v 15. a 16. století

Jelikož by pojednání o šermu v 15. a 16. století vydalo na mnoho svazků, bude pro potřeby této práce přihlíženo na problematiku šermu z českého pohledu. V 15. století byl český šerm ovlivňován hlavním evropským proudem šermu - Lichtenauerovým učením Kunst des Fechtens. Tato německá škola se prosazovala zpočátku i v Itálii. V 16. století se karta obrátila a směr, jakým se šerm vydal, začala udávat italská škola. Toto umění se pak rychle šířilo po celé křesťanské Evropě, tedy i do českých zemí.

Během těchto dvou staletí se válečnictví, a tudíž i šerm, hodně změnilo v závislosti na změně politické situace.

Nástin politické situace ve střední Evropě a v českých zemích v 15. století

V 15. století ve válečnictví vrcholí éra rytířstva a zároveň se pomalu prosazují palné zbraně. Na bojištích zasahuje mohutné jezdectvo, které do této doby vždy vítězilo, a pěší části armády nebyla přidávána velká váha. Palné zbraně se ukázaly jako velmi účinné proti těžkooděncům. Jejich střely pronikly těžkým pancířem, a tak zbroj, která doposud byla velikou výhodou, začíná pozbývat významu. Rozmáhalo se používání palných zbraní - děl, píšťal, hákovnic a arkebuz.

V 1. polovině 15. století se naše země zmítaly v husitských válkách proti křižákům, později byly zachváceny občanskou válkou radikálních a umírněných skupin husitů. Ukázalo se, že i neurození mohou pomocí originální techniky boje porazit vznešené pány na koních a v odolných zbrojích. Husité používali jako zbraně bývalé pracovní nástroje, geniálně je přizpůsobili válečnictví a stali se mistry v jejich využití. Pomocí těchto zbraní a využitím vozové hradby byli kališníci velmi obávanými protivníky. Po vyhraných bitvách nad křižáky se pouštěli za kořistí za hranice české kotliny, na takzvané rejsy, a odmítali uznat Zikmunda Lucemburského za českého krále.

Za hranicemi českých zemí zuřil boj mezi Anglií a Francií, dnes označován jako stoletá válka. Anglie byla ve druhé polovině 15. století zachvácená válkou růží o vládu v zemi.

Mezitím rostla hrozba vojenského střetnutí na Balkáně s Turky. Konstantinopol padla roku 1453 do rukou Turků a nebezpečí se začalo dotýkat i střední Evropy. Na to reagoval Jiří z Poděbrad a vyslal poselstvo vedené svým švagrem Lvem z Rožmitálu po evropských královských dvorech. Navrhoval vytvoření mírového svazu evropských států a společnou obranu proti turecké invazi. Ač návrhy nebyly přijaty, význam poselstva byl značný. Při těchto cestách se jeho členové zúčastnili například slavných zápasů v Brabantsku⁴⁶ a ve Španělsku, které vyhrál pan Kolovrat Žehrovský.

Jiří z Poděbrad se zatím potýkal s Matyášem Korvínem, vůdcem křížové výpravy proti českému králi. Uštědřil mu porážku v bitvě u Vilémova, kde ho dokonce zajal. Matyáš podmínky, které sjednali, nedodržel. To vedlo Jiřího z Poděbrad k jednání s polskými Jagellonci o jejich následnictví na český trůn. Vladislav Jagellonský, který se stal českým králem, dohodl s Matyášem příměří a i případné dědictví země, pokud by jeden z nich zemřel. Matyáš zemřel první, a tak se Vladislav stal i králem uherským. Přesídlil do Budína. V tu dobu opět turecká hrozba začala vzrůstat a naplno se projevila v následujícím století.

Nástin politické situace ve střední Evropě a na našem území v 16. století

V zemích Koruny české vládli Jagellonci. Zdědili silného nepřítele, Turky. Vladislav Jagellonský zemřel roku 1516 a zanechal zemi svému synovi Ludvíkovi Jagellonskému. Ten se s Turky utkal v bitvě u Moháče roku 1526. Prohrál a při útěku se utopil.

Díky smlouvám mezi Jagellonci a Habsburky mohl na uvolněný trůn dosednout Ludvíkův švagr Ferdinand I. Habsburský. Jeho soka v Uhersku, vévodu Jana Zápoleského, podporovali Turci. Ferdinand pokračoval ve válkách s Turky. Ti se objevili roku 1529 u Vídně. Neměli dostatečnou sílu, aby město dobyli, a tak se stáhli. V letech 1546-1547 došlo k prvnímu protihabsburskému povstání v českých zemích. Bylo Ferdinandem potlačeno a městům byla odebrána politická práva. Jeho syn Maxmilián II. pokračoval ve válkách s Turky. Po neúspěšném tažení byl nucen platit vítězům roční rentu. Jeho syn Rudolf II. přesídlil do Prahy, protože Vídeň byla v pedantním nebezpečí od Turků. Roku 1593 se rozhořely boje v Uhersku

⁴⁶ dnes rozděleno mezi Nizozemsko a Belgie

nanovo. Rudolf II. ustanovil svého mladšího, víceméně úspěšného, bratra Matyáše místopředsedou v Uhersku.

6.1 Šerm v 15. století

Umění boje a šermování už nebylo jen výsadou šlechty. Dobře to dokládá situace ve Svaté říši římské, kde se pohybovalo nejvíce doložených šermířských mistrů ve střední Evropě. Naše země patřily do kulturního vlivu této země. Lidé byli cvičeni v používání zbraní, aby přežili. Proto museli vítězit jak v duelech na hradbách, v městských ulicích, ale i na bitevním poli, kde už nešlo o duel.⁴⁷ Dobyvačné války byly vedeny pro územní zisky, získání moci a bohatství. Armády tvořily směsici feudálů, žoldnéřů a svobodných mužů. Armády císařské, královské, knížecí, občanské nebo svazové milice, biskupské družiny byly svolávány na církevní nebo světský příkaz. Další ozbrojené skupiny tvořili lapkové a bandité. Kromě nich vládli zbraněmi i lovci, farmáři, obchodníci a další skupiny obyvatel.⁴⁸

Ani šermířští mistři netvořili kompaktní skupinu. Většinou se rozlišovali na dvorské, cechovní, mistry s vlastní školou a potulné. U cechovních mistrů bylo zajímavé, že si chtěli udržet standard, a proto uchazeč o tento titul musel projít zkouškami. Klientelu šermířských mistrů ve městech tvořila hlavně místní nobilita, měšťané a řemeslníci, kteří k nim docházeli na hodiny šermu. V 15. století šermířští mistři vyučovali šerm pro vojenské potřeby. Je diskutabilní, jak dalece se vojenský náboj ve výuce vytratil u mistrů následujícího období, jako byli Joachim Meyer, Paulus Mair, Hans Sutor a další.⁴⁹

6.1.1 Lichtenauerova škola – německá škola šermu

Lichtenauerova nauka Kunst des Fechtens se stala klíčovou pro vývoj šermu ve Svaté říši římské a přilehlých oblastech. Byla tak výjimečná a účinná, že se na ni odvolávali němečtí šermířští mistři ještě dvě stě let.

Johannes Lichtenauer žil 2. polovinu 14. století v Bavorsku. Na svých cestách získal zkušenosti v zacházení s různými typy zbraní. Nejvíce se věnoval dlouhému

⁴⁷ Association for renaissance material ATS [cit. 15. 12. 2016] < <http://www.thearma.org/> >

⁴⁸ TALHOFFER, Hans. Fechtbuch. 1467. přel. Jeffrey Hull [online] 2007 [cit.] Dostupné na WWW: <<http://www.thearma.org/pdf/Fight-Earnestly.pdf>>

⁴⁹ Association for renaissance material ATS [cit. 15. 12. 2016] < <http://www.thearma.org/> >

meči. Své umění nikde nezaznamenal, ale vytvořil říkanku, která se měla předávat ústně z mistra na žáka. Bylo to nejjednodušší, protože mnoho lidí bylo negramotných. Samotná říkanka bez výkladu je téměř bezcenná. To mělo své opodstatnění, protože toto šermířské umění mělo být tajné. O její výklad se postaraly další generace šermířských mistrů, kteří již své umění zapsali. První zapsání *Kunst des Fechtens* můžeme nalézt ve *Fechtbuchu* Hanka Döbringera z roku 1389.⁵⁰ Hanka Döbringer byl pravděpodobně kněz. Není známo, zda byl šermíř, ale s určitostí byl gramotný. Je možné, že ovládal zbraně, protože první doložený šermířský rukopis I.33 z konce 13. století zobrazuje bojující mnichy.

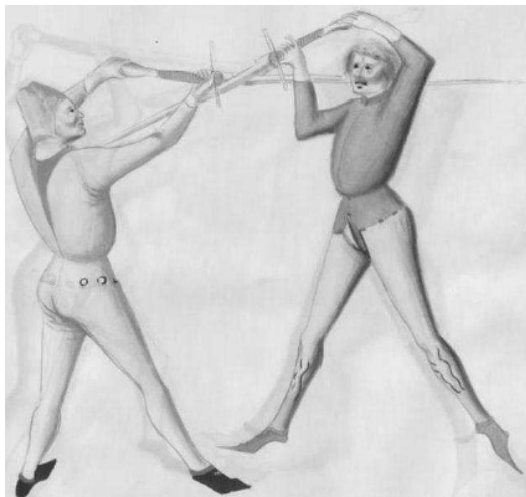
Vychoval další následovníky. V generaci jeho přímých žáků byli Žid Ondřej (Andeas Juden), Jošt z Nyssenu (Josts von Nyssen), Mikuláš Pruský (Niclas Prwessen), kněz Hanka Döbringer, kteří jsou zmiňováni ve *Fechtbuchu* Hanka Döbringera jako další mistři. Během 15. století si Lichtenauerova škola našla další pokračovatele. Tito mistři utvořili tzv. Lichtenauerovo společenství, které zmiňuje ve svém rukopisu Paulus Kal. Patřil k nim Petr Wildigans z Kladska⁵¹ (Peter von Wildigans aus Glaz), Petr z Gdańska (Peter von Danzig), Jan Špindler ze Znojma (Jan Spindler aus Znaim) Lamprecht z Prahy (Lamprecht aus Prag), Jan Seidenfanden z Erfurtu (Hans Seidenfaden aus Erfurt), bratři Ondřej a Jakub Lignitzerovi (Andre Liegnitzer, Jacob Liegnitzer), Zikmund Amring (Sigmund Amring), Hartman z Norimberku (Hartmann aus Nürnberg), Martin Hunsfeld (Martin Hunzfeld), Jan Pegnitzer (Hans Pegnitzer), Filip Berger (Philip Berger), Virgil z Krakova (Virgili aus Krakau), Ditrich z Brunšviku (Dietrich, Degenfechter aus Braunschweig) Žid Ott z Rakous (Ott, Jude, der ringer der Herren von Österreich) a Stettner (učitel Pauluse Kala). Podle jmen mistrů lze usuzovat, že moderní šerm původem ze Svaté říše římské byl znám a vyučován na našem území a v dalších regionech střední Evropy. Zde je ovšem nutno říci, že nejde o jediné mistry, kteří v té době vyučovali *Kunst des Fechtens* a považovali se za pokračovatele Lichtenauera. Například mistr Lev v seznamu není, ale byl určitě žákem Lichtenauerovy školy a napsal šermířský manuál.

⁵⁰ ČERNÍN, Karel. *Překlad dlouhého meče z rukopisu mistra Lva (a ze Špýrského kodexu)* [online]. 2008 [cit.] Dostupné na WWW:< <http://www.revertar.cz/index.php?pg=mistri>>

⁵¹ Kladsko v té době patřilo k zemím Koruny české

Život šermířských mistrů nebyl žádný med, ale tvrdá dřina. Existovala mezi nimi profesionální řevnivost.

Paulus Kal

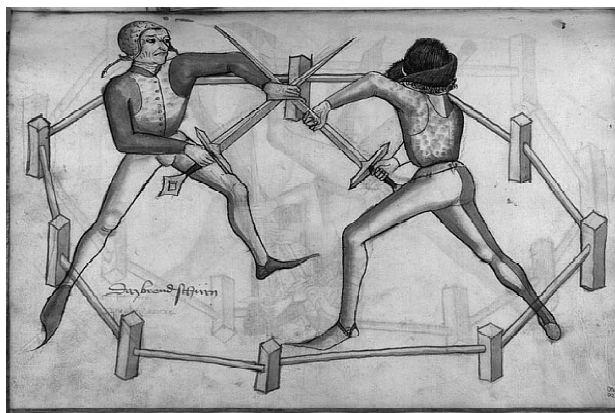
Obrázek Q - šerm dlouhým mečem z rukopisu Pavla Kala

Paulus Kal se narodil v 1. polovině 15. století. Jeho mistr šermu byl Stettner. V letech 1450 – 1479 působil ve službách bavorského vévody Ludvíka IX. Bohatého. Asi od roku 1480 učil své umění Zikmunda, vévodu rakouského a regenta tyrolského. Sepsal několik rukopisů (dochovalo se jich pět) o šermu různými zbraněmi a zápase. Doplnil je svými kresbami. Čím mladší rukopis je, tím je v něm méně textu. Ve svém díle

používá Lichtenauerovu terminologii. Je proto jednodušší přiřazovat techniky k obrázkům a porovnat je s jinými manuály.⁵²

Hans Talhoffer

Další známý šermířský mistr Hans Talhoffer se narodil okolo roku 1420 na území Svaté říše římské v chudé katolické rodině. Při svých cestách po rytířské křesťanské Evropě se naučil zacházet se zbraněmi. V letech 1443-1455 cestoval jako potulný mistr ve Švábsku, Frankách, Bavorsku a Švýcarsku a cvičil šerm Leutolda von Königsegg a působil jako cvičitel i v jeho armádě. V rámci svých povinností se věnoval i psaní fehbuchu pro svoji potřebu i pro svého zaměstnavatele. V roce

Obrázek R - šerm dlouhým mečem v rukopisu Hanse Talhoffera

⁵² ČERNÍN, Karel. *Překlad boje mečem z rukopisu Pavla Kala*. [online]. 2010 [cit.] Dostupné na WWW:< <http://www.revertar.cz/index.php?pg=mistri>>

1454 vyučoval šerm v Curychu. Jako uznávaný mistr měl za úkol soudcovat zápasy občanů s tyčí. Není známo, zda měl rodinu. V roce 1459, kdy dokončoval další šermířský manuál Thott, už měl prostředky na provoz šermírny, kde měl k dispozici kvalifikované pomocníky, a měl stálou patronaci. V roce 1467 vydal finální verzi fechtbuchu Gothaer pro mecenáše Eberharta z Württemberku. Byl členem šermířského cechu sv. Marka. Zemřel okolo roku 1490, a tedy se dožil vysokého věku.⁵³ O tom, zda byl Talhoffer pokračovatelem Lichtenauerovy tradice, se vedou spory. Někdo ho považuje za pokračovatele a někdo za osamoceně stojícího mistra. Paulus Kal ho totiž neuvedl ve svém seznamu Lichtenauerova společenství. Je nepravděpodobné, že by se neznali, protože šlo o věhlasné učitele. Spíše to ukazuje na jejich rivalitu. Je také možné, že Kal Talhofferu nepovažoval za pokračovatele Lichtenauerovy tradice, protože Talhoffer používal odlišnou terminologii. Není znám Talhofferův šermířský mistr, takže je možné, že se své učení naučil i u „nekvalifikovaného“ šermířského mistra tradice.

6.1.2 Italští mistři

V Itálii podle dochovaných manuálů šerm vycházel z německé tradice. Dochovaly se dva rukopisy, které toto tvrzení potvrzují. Jejich autory jsou Fiore de'i Liberi da Premariacco a Phillippo di Vadi.

Fiore de'i Liberi da Premariacco

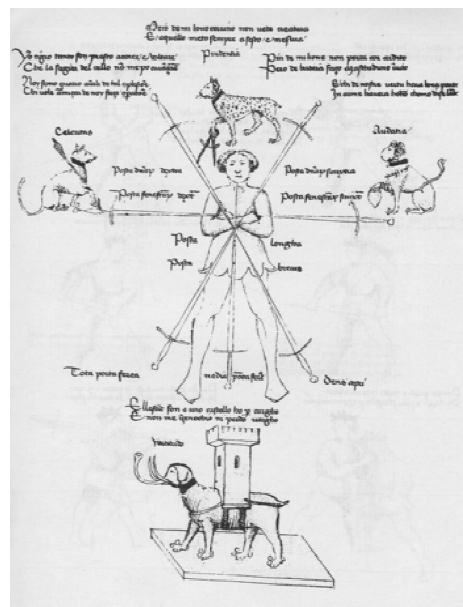
O Fioremu de'i Liberi se ví jen to, co o sobě napsal v předmluvě svého rukopisu. Narodil se v Cividale del Friuli asi ve 40. letech 14. století. Byl to rytíř, diplomat a potulný šermířský mistr.⁵⁴ V mladém věku se začal učit šermířskému umění. Jeho mistr, Johannes Švábský, byl žákem Mikuláše z Toblem. Ten mohl být učitelem Lichtenauera, ale je to jen spekulace. Další jeho učitel byl Joahannes Suvenuse. Své poznatky pak vyučoval hojně po severní Itálii.⁵⁵ Zde se účastnil bitev, hlavně v posledních dvaceti letech 14. století. Roku 1383 bojoval ve svém rodném kraji v bitvě u Udine. Roku 1395 byla jeho přítomnost zaznamenána v Padově, kde učil

⁵³ TALHOFFER, 1467.

⁵⁴ Wiktenauer [cit. 16. 2. 2016] <wiktenauer.com>

⁵⁵ Association for renaissance material ATS [cit. 16. 2. 2016] <<http://www.thearma.org/>>

Galeazza Gonzaga z Mantovy. Galeazzo byl žoldněř, který se připravoval na duel s francouzským maršálem Jeanem II. le Maingrem. O čtyři roky později trénoval Giovanniniho da Baggia na duel s panošem jménem Sirano. Oba bojovali tupými zbraněmi a nikomu se nic vážnějšího nestalo. Stejného roku ještě cvičil Azzona di Castelbarco proti Giovannimu degli Ordellaffi. Roku 1400 byl jmenován mistrem meče na

Obrázek S - úvodní vyobrazení v manuálu Fiora de' i Liberi da Premariacco

dvoře Niccola d'Este, markýze z Ferrary. Zde později získal titul Signore di Ferrara jako hlavní šermíř. Zemřel po roce 1420.⁵⁶

V prvním desetiletí 15. století začal sepisovat své umění šermu do spisu Flos Duellatorum (Květ duelantů). Manuál obsahuje mnoho kreseb, které jsou doplněny krátkými rýmy. V něm autor předvedl jednotný systém bojových metod pro ozbrojené a neozbrojené, ve zbroji a beze zbroje, pěšky nebo koňmo. Ve své práci se věnuje hlavně práci s dlouhým mečem, ale i s dýkou, holí, kopím, krátkému meči, bojovému kladivu a zápasu. Pracuje s postoji, útoky, vzdálenostmi a to vše je doplněno filozofií boje. Nelze tvrdit, že Fiore de' i Liberi da Premariacco pouze opisoval od svých mistrů, protože zde nacházíme mírné odlišnosti v postojích a technikách od německé školy.

Phillipo di Vadi

Až ve druhé generaci po Fioremu de' i Liberim se objevil šermíř, který navázal na jeho práci. Byl to potulný šermířský mistr Fillipo Vadi, který cestoval od dvora ke dvoru. Sám o sobě píše ve svém díle, že pocházel z Pisy. Narodil se roku 1425. O jeho životě se mnoho neví. Vyučoval umění obrany. Své učení založil na znalostech, které obdržel od mnoha neznámých mistrů, a na svých zkušenostech.

Mezi lety 1482 a 1487 sepsal učebnici šermu. Pojmenoval ji De Arte Gladiatoria Dimicandi (Umění šermu nebo Umění boje). Popisuje boj dlouhým mečem (italsky

⁵⁶ Wiktenauer [cit. 16. 2. 2016] <wiktenauer.com>

spada), bojovým kladivem (azza), kopím (lanza) a dýkou (daga), zápas a sebeobranu neozbrojeného proti dýce. Šermířské řemeslo považuje za umění úzce spojené s geometrií. Tento přístup je později typický pro italské šermířské mistry 16. století. Jeho dílo vychází spíše z učení Fioreho de'i Liberiho, protože uvádí stejný počet možností, jak zranit – 6 seků a 1 bod – 12 obran, které opatřil dalšími dodatky. Spis byl napsán v době, kdy už byly známy práce Hanse Talhoffera a Pauluse Kala. Přesto jeho dílo nevykazuje přímý vliv uvedených mistrů. Phillipho di Vadi psal ve verších. To stěžuje dnešním badatelům studium. Manuál věnoval Guidovi da Montefeltro, vévodovi urbinskému, není ale žádný doklad, že by působil v jeho službách.⁵⁷

V Itálii jistě působilo mnohem více šermířských mistrů, tito dva jsou jediní doložení Italové. Působil zde i mistr ze Španělska Pietro Monte.⁵⁸

6.2 Nácvik šermu v 15. století

Šermem se v 15. století zabývalo čím dál více lidí. Většina z nich neuměla číst ani psát a sestavit metodickou příručku je úkol nelehký i dnes. To svědčí o bystrosti, vzdělanosti a intelektu šermířů té doby. Učebnice rozhodně nebyly pro tehdejší bojovníky jediným zdrojem informací.

6.2.1 Důvody výuky šermu a jeho místo v životě šermíře

Důvod, proč se učit šermovat v 15. století, vychází z dobových potřeb. Jak již bylo výše naznačeno, o válečné konflikty nebyla nouze. Umění bojovat se nehodilo jen rytířům a vojákům. I měšťané a rolníci se museli v případě nutnosti chopit zbraně a bránit své domovy.

Úkolem rytíře od dob vrcholného středověku bylo bojovat mečem. Souviselo to s učením o trojím lidu. Podle něho mají rytíři bránit ostatní dvě skupiny lidí, duchovní a rolníky. Proto byli od mala cvičeni v sedmeru rytířských ctností. Šlo o šerm, lukostřelbu, plavání, jízdu na koni, hru v šachy, tanec a veršování. Podle dochovaných tělesných pozůstatků rytířů lze usuzovat, že jejich trénink byl náročný

⁵⁷ Association for renaissance material ATS [cit. 16. 2. 2016] < <http://www.thearma.org/> >

⁵⁸ Association for renaissance material ATS [cit. 16. 2. 2016] < <http://www.thearma.org/> >

a že byli ve formě. Umění ovládat zbraň mohl rytíř využít v bitvě, v turnaji, při soudním souboji a v osobním souboji. V 1. polovině 15. století rytířství dosáhlo vrcholu, co se týče vojenství. Ve 2. polovině 15. století se začala projevovat převaha palných zbraní a nutnost změnit bojové taktiky a techniky, které platily doposud. Někteří se ovšem svého rytířství drželi zuby nehty a snažili se ho i uměle udržovat dále při životě. Tito pánové byli přemrštěně galantní jak k ženám, tak mezi sebou. Jejich čest jim byla nade vše. Byli schopni se bít pro urážku, nebo třeba jenom i proto, že se nudili.

Příkladem takového rytíře je Pierre Bayard du Terrail, který se narodil asi 1476. Celý život byl velmi proslulým rytířem a nebál se smrti. Bojoval pro zábavu i kvůli tvrzení, zda jsou lepší rytíři francouzští nebo španělští, vedl šiky rytířů u Minervina. Zde Bayard zajal Alfonza de Soto-Mayora, velitele Španělů, a uvěznil ho v Minervinu. Ve svém sídle ho nezavřel do vězení, ale gentlemansky se s ním domluvil, že dokud nedostane výkupné, že se nemá vzdát z hradu. Soto-Mayor to slíbil, ale jelikož jeho přátelé dlouho neposílali výkupné, rozhodl se, že odejde. Nikdo mu v tom nezabránil, protože všichni brali jeho slovo za dostačující. Soto-Mayor měl smůlu, protože svému koni zlomil na útěku nohu, a tak ho pronásledovatelé, kteří byli vysláni po jeho stopách, dostihli a znovu zajali. Tentokrát už ho ale zavřeli do věže. Po čtrnácti dnech Španělé zaplatili výkupné. Soto-Mayor si stěžoval, že se k němu Bayardovi lidé chovali neuctivě. Když se o tom Bayard doslechl, vyzval Španěla na souboj, ačkoli tou dobou trpěl horečkou. Ten souboj Francouz vyhrál. A nebyl jediný. Bayard byl tak schopný rytíř, že za celý svůj život není doložena jediná jeho porážka v souboji. Musela ho zabít až kule vystřelená z hákovnice při ústupu z Milána na Turín roku 1524.⁵⁹

Dalším důvodem, proč se rytíř chopil zbraně, byl turnaj. Od 15. století se začal podobat dnešní představě o turnajích. Tedy o dvou protivnících, kteří jedou na koni a snaží se toho druhého shodit se sedla kopím. Když se kopí zlámala, pokračovalo se meči nebo jinými zbraněmi. Už v 2. polovině století se z turnajů stával spíše sport. V těchto kláních zemřel účastník už jen výjimečně. Na toto rytířské počínání volně navázalo kavalírské chování v 16. století.

⁵⁹ KOVAŘÍK, Jiří. *Soumrak rytířstva. Rytířské bitvy a osudy IV. 1461-1525*. Praha: Mladá Fronta, 2007, ISBN 978-80-204-1582-0.

Turnaje se z českých zemí v období husitských válek vytratil ze dvou důvodů. Různé bitvy a šarvátky byly skoro na denním pořádku, takže nebylo nutné tuto kratochvíli a přípravu na boj provozovat. Druhým důvodem bylo odsouzení turnajů husitskými duchovními celebritami, jako byl Tomáš Štítný ze Štítného, Jan Hus nebo Jan Rokycana. Přesto po urovnání poměrů v zemi se obliba turnajů vrátila, hlavně za vlády Ladislava Pohrobka. Roku 1453 byl na počest vstupu Ladislava do země uspořádán turnaj v Jihlavě. O rok později sám král zorganizoval turnaj v Praze. Za vlády Jiřího z Poděbrad proběhl pouze jeden významný turnaj při příležitosti korunovace jeho ženy Johany. Po husitských válkách v zemi panovalo napětí mezi kališníky a katolíky, které prostupovalo i do turnajů.⁶⁰ I jagellonská doba byla turnajům nakloněna. Král Vladislav Jagellonský byl vychován v rytířském prostředí středověkého Polska a turnajům fandil. Sám se také utkal roku 1481 v turnaji, ve kterém vsedl na koně sedmkrát a jen jednou byl ze sedla vyhozen.⁶¹ Turnaj se například konal při příležitosti podepsání Olomoucké smlouvy mezi Vladislavem Jagellonským a Matyášem Korvínem.⁶²

Měšťané začali v 15. století pěstovat šerm v rámci spolků - jako zálibu. Mnohdy vhodně doplňovala jejich živnosti. Šlo například o mečíře, nožíře, sedláře, brašnáře, tedy o řemeslnou výrobu založenou na manipulaci s ostrými předměty. Vznikaly různé spolky - Sdružení sv. Petra a Pavla v Magdeburgu, Bratři sv. Lukáše v Augsburgu a dnes nejznámější Bratrstvo sv. Marka v Norimberku a tzv. Markusové. V těchto spolcích se šermovalo mnohem moderněji než při šlechtické výuce. Ta naopak lpěla na starých školách. Např. Markusové byli jedni z prvních, kdo začali vyučovat šerm rapírem v zaalpských zemích.⁶³

Během 14. století dorazila do českých zemí móda osobních soubojů. V Praze se souboje odehrávaly na Rejdišti, pod špitálem Křížovníků, kam nespadala pravomoc staroměstského rychtáře. Souboje byly otázkou cti nejen šlechty, ale vyzývali k soubojům záměrně i měšťané. Světští páni se snažili souboje potírat tvrdými tresty. Vítěz souboje, skončil-li smrtí soka, pak stejně putoval na popraviště.⁶⁴

⁶⁰ KOVAŘÍK, KŘÍŽEK, 2013.

⁶¹ KOVAŘÍK, KŘÍŽEK, 2013.

⁶² MACEK, Josef. *Tři ženy krále Vladislava*. Praha: Mladá Fronta, 1991. ISBN 80-204-0232-2.

⁶³ ŠINDELÁŘ, 1994.

⁶⁴ TUČEK, Jaroslav. *Pražští šermíři a mistři šermu*. Praha: Otto Girgal. 1927.

6.2.2 Výuka

Jak už bylo výše popsáno, společnost od muže očekávala, že umí dobře šermovat. Je třeba si položit otázku, jak probíhala výuka boje, jestli lze hovořit o skutečném systému výuky a konkrétních metodách. Pro tento výzkum byly zvoleny překlady dobových manuálů od Karla Černína: Překlad dlouhého meče z rukopisu mistra Lva (ze Špýrského kodexu), Překlad dlouhého meče z Wallersteinského kodexu (a Dürerovy kresby), Překlad boje mečem z rukopisu Pavla Kala. Věnují se boji dlouhým mečem beze zbroje⁶⁵. Boj ve zbroji⁶⁶ vypadal jinak a měl jiné techniky, jak porazit protivníka. Tyto překlady nebyly zvoleny náhodou. První od mistra Lva je textový. Wallersteinský kodex, který byl původně textový, měl být doplněn o Dürerovy kresby. Malíř začal kreslit, ale když mu mecenáš nezaplatil, práce zanechal, a tak zůstala nedokončena. Kresby měly tento rukopis zmodernizovat, o čemž svědčí odklon od textu a snaha zachytit pohyb kresbou. Poslední je Překlad rukopisu Pavla Kala. V něm už dominují obrázky doplněné krátkými vysvětlivkami.

V následujícím textu jsou základní principy a techniky označeny pro přehlednost počátečními velkými písmeny.

Je nutné si uvědomit, že rukopisy 15. století nejsou učebnicí pro každého. Jen podle knihy se šerm nedá naučit. O století později Joachim Meyer doporučil, aby manuály žáci používali jako doplněk k učivu. Dnes jinou možnost šermíři nemají. Je proto nutné si uvědomit, že forma šermu, kterou manuály ukazují, je jeho vrcholnou podobou, a ne každý šermíř této úrovně dosáhl. Proto nacházíme v textech často snahy obvyklým chybám předcházet. Například mistr Lev doporučuje:

„Věz, že všichni šermíři, kteří
vyhlízejí seky toho druhého a nechtějí dělat nic jiného
než odvracet, ti se mohou v umění vsutku málo
těšit, neboť takto budou důrazně udeřeni.“⁶⁷

⁶⁵ dobové označení - Blossfechten

⁶⁶ dobové označení - Harnischfechten

⁶⁷ ČERNÍN, Mistr Lev[online] 2008, str. 5.

Z ukázky vyplývá, že mistr kritizoval pasivitu při souboji a zdá se, že šlo o obecný a známý nešvar. V jiné části upozorňuje na výhody sekání do zbraně a varuje před sekáním do protivníka. Z popisu těchto chyb si můžeme udělat přesnou představu, jak se tehdy šermovalo.

Rukopis mistra Lva komentuje Lichtenauerovu říkanku, která by byla bez těchto komentářů bezcenná, alespoň co se týká výuky šermu dlouhým mečem. Zdůrazňuje sekání a neopomene okamžitě vysvětlit správný postoj nohou při seku z pravé strany. Vysvětluje pojem silný sek a spojuje jej vždy s krokem vpřed. Zmiňuje přišermování, tzn. jakési oťukávání soupeře, aby šermíř zhodnotil kvality soka. Zdůrazňuje aktivitu a rozhodně zavrhuje pasivitu, protože je jen otázkou času, kdy dostane vždy ránu ten, kdo se nejvíc kryje. Meč dělí na silnou část meče a slabou. Pravákům doporučuje vést první sek z pravé strany, má-li být dostatečně silný. Pro leváky platí opačné pravidlo. Již tenkrát hodně záleželo, zda je šermíř levák, či pravák. Ukazuje, jak mají na sebe šermířské práce navazovat. Používá k tomu termíny Před, Po a Vtom. Před znamená, že šermíř útočí. Po označuje, že se šermíř brání nebo odvrací. Pokaždé musí pracovat Vtom zručně a jeho cílem je dostat se nejprve do Před a pak pracuje Vtom tak, aby soupeř už neměl šanci přejít do Před. Jde o vyjádření tempa, které se pak vyvine dále a je známo ve sportovním šermu. Před, Po a Vtom je pro mistra základem zvládnuté techniky šermu. Pokud tento princip šermíř nepochopí a neřídí se podle něj, nikdy se nemůže stát mistrem. Pak autor vyjmenovává hlavní kusy, se kterými útočník může pravděpodobně zasáhnout. Za mistra označuje šermíře, který je zvládne odvrátit. Pět hlavních kusů se nazývá Vztekly sek, Kružný sek, Příčný sek, Šilhavý sek, Temenní sek. Dále popisuje čtyři Střehy, čtyři Odvrácení, Následování, Nadběhnutí, Odklonění, Přestřídání, Cuknutí, Proniknutí, Odříznutí, Tlačení rukou, Pověšení a Přetočení. Čili hlavních a vedlejších kusů je dohromady sedmnáct druhů. Popisuje čtyři střehy, které jsou pro lichtenauerovskou tradici typické: Vůl, Pluh, Blázen a Shůry. Je určitě zajímavé, že v rukopisu autor zmiňuje tzv. Cítění.⁶⁸ Jde o princip, který je pro šerm velice důležitý a je spojen s principem Vtom, jak sám autor napsal:

„Věz, že v meči je největším uměním Cítění a

slovo Vtom. A kdo je mistrem meče nebo jím

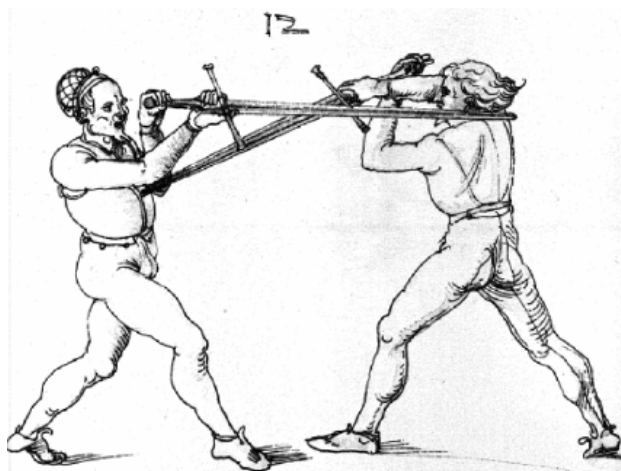
⁶⁸ ČERNÍN, Mistr Lev[online] 2008.

chce být a nezná Cítění a k tomu nerozumí

Vtom, tak to není mistr, ale mlátič mečem.“⁶⁹

Šermíř by měl rozlišovat, zda je protivník ve vazbě mečů tvrdý, nebo měkký. Jakmile to zjistí, tak Vtom pracuje podle okolností.⁷⁰ Dnes je tento pojem znám jako cit železa a užívá se ve sportovním šermu.⁷¹

Ve Wallersteinském kodexu autor doporučuje udržovat si od soupeře Dosah a stát v Postoji. Při přišermování a navázání čepelí by měl mít šermíř paži nataženou. V Postoji jde šermíř tělem níže, aby měl lepší rovnováhu a aby zmenšil plochu, na kterou může protivník zaútočit. Obsahuje další soubor technik, které nejsou pojmenovány, jen vyloženy.⁷²

Obrázek T - Dürerovy kresby k Wallersteinskému rukopisu

Pavel Kal ve svém spisu o šermu pojednává o Střezích, o čtyřech Odkrytích a dalších technikách, které na sebe navazují. U těchto technik zmínil i možnost, jak soka přehodit přes bok a přejít do zápasu. Pro lepší pochopení jsou u nich uvedené obrázky.⁷³

Pokud chce dnešní šermíř pracovat s těmito manuály, měl by postupovat od psaných k obrázkovým, jelikož obrázky mohou být zavádějící, nebo text u nich může být nedostatečný. Také je dobré, pokud to badateli jeho jazyková vybavenost dovoluje, seznámit se s více díly různých autorů, aby získal ucelenější pohled na věc.

Šerm volně přecházel v zápas. Důkazem je technika Proniknutí – Durchlaufen, která měla boj se zbraní převést na zápas.

⁶⁹ ČERNÍN, Mistr Lev[online] 2008, str. 37.

⁷⁰ ČERNÍN, Mistr Lev[online] 2008.

⁷¹ ČERNOHORSKÝ, Jan. Škola šermu fleretem a kordem. Praha: STN, 1956.

⁷² ČERNÍN, Karel. *Překlad dlouhého meče z Wallersteinského kodexu (a Dürerovy kresby)*. Karel Černín. [online]. 2008 [cit. 18. 2. 2016] Dostupné na WWW:<<http://www.revertar.cz/index.php?pg=mistri>>

⁷³ ČERNÍN, Karel. *Překlad boje mečem z rukopisu Pavla Kala*. [online]. 2010 [cit. 18. 2. 2016] Dostupné na WWW:<<http://www.revertar.cz/index.php?pg=mistri>>

6.3 Šerm v 16. století

Již na počátku 16. století lze sledovat ústup rytířského vedení válek a nástup žoldnéřských vojsk. Válka se pro velmože a rytíře nezměnila. Dříve rytíři bojovali ve jménu Boha, ale rytíř pozdního středověku spatřoval ve válce rozptýlení a zábavu. Stejně jako jejich předci vyjížděli do bitev na koni, oděni v brnění a ozbrojeni kopím a mečem. Zbraně a zbroje změnily tvary, ale způsob boje se takřka nezměnil. Další nevýhodou těžkého jezdeckta byl fakt, že nefungovalo jako organizovaná jednotka, ale jako skupina individualit, které se snažily vyniknout a předvést. Sevřené rytířské řady byly vystřídány novými bojovými útvary. Palné zbraně vytlačovaly rytíře z bitevních polí, oni je pokládali za nečestný způsob boje. Proto opakovaně žádali panovníky Svaté říše římské, aby zakázali používání palných zbraní.

Na evropských bojištích se začaly prosazovat pěší žoldnéřské jednotky. Byly většinou vyzbrojeny palnými zbraněmi, dlouhými píkami a halapartnami, které se osvědčily proti zakovaným jezdcům. Jejich horší výzbroj, pohyblivost a sílu náporu nahrazovaly organizovaností a secvičeností. V zacházení se zbraní se rytířům mohly rovnat. Pokud byl pěší oddíl v šiku, bylo obtížné ho prorazit jezdectvem. I přístup k boji se lišil. Boj pokládali za řemeslo, které nesneslo vychloubání a přemrštěný smysl pro čest. Bojovali pro svou obživu, a ne pro zábavu, na rozdíl od rytířů. Jedni z nejznámějších nájemných žoldnéřů byli Švýcaři. Války jim skýtaly kořist a zlepšení životní situace. Prosluli bojovým útvarem švýcarské karé – švýcarským čtverhranem. Útvar čítal 6000 pěšáků v sedmdesáti řadách. V jedné řadě stálo 58 vojáků. Tři řady byly vyzbrojeny až pětimetrovými píkami. Další řada bojovala halapartnami, které měly čistit prostor pro píky. Za nimi postupovaly tři řady žoldnéřů vyzbrojených meči a štíty a řada arkebuzířů. Toto uskupení se pak opakovalo v celém šiku. Většinou byly nasazeny tři šiky. První odrazil při střetu 1. nápor, druhý měl podpůrnou funkci a třetí umísťovali na dostřel palných zbraní, aby mohl krýt ústup prvních dvou. Jejich pohyb na bojišti byl pomalý. Pokud viděli, že je boj prohraný, bez jakýchkoli výčitek svědomí se stáhli z bojiště. Švýcarské karé dokázalo odrazit rytíře i jiné pěší oddíly. Veliká hrozba pro Švýcary byli lancknechti, kteří na karé útočili rozptýleně a zasypávali ho palbou z ručních zbraní. Lancknechti se pohybovali rozptýleně, což nebylo výhodné, protože nemuseli dorazit na místo, kde se měli soustředit. Problematické se jevilo zaplatit žoldnéře,

častokrát nedostali zapláceno, brali do zajetí dosazené velitele a propustili jej až po zaplacení žoldu. Stávalo se nezdárka, že žoldníci sami určovali směr bojů, když se naskytla příležitost kořisti. Tyto jednotky byly opakovaně najímány a bylo jim jedno, na kterou stranu se připojí. Objevovali se na straně Francouzů, Svaté říše římské i dalších mocností.⁷⁴

Další, kdo se do podoby šermu nesmazatelně zapsal, byli měšťané. Mnoho movitějších měšťanů si platilo výcvik u šermířských mistrů. Zakládali šermířská bratrstva, která se objevovala již v 15. století. Jejich obliba vzrostla hlavně v 16. století.

6.3.1 Němečtí mistři

Německý okruh učitelů šermu se zaměřil na městské prostředí, ve kterém se našly osobnosti, které sepsaly německé pojetí šermu a začlenili do něj novou účinnou chladnou zbraň, rapír. Používal se nejprve v Itálii a oproti německým dlouhým mečům upřednostňoval bod před sekem. Ukázalo se, že je rychlejší a mnohem nebezpečnější.

Proslulost získali hlavně Paulus Hector Mair a Joachim Meyer.

Paulus Hector Mair

Paulus Hector Mair byl augsburský měšťan. Žil v letech 1517 – 1579. Pocházel z bohaté rodiny. Dostalo se mu prvotřídního vzdělání, uměl několik jazyků. Podstoupil výcvik šermu a zápasu. Vášeň pro bojové umění se mu nakonec stala osudnou. Jeho vrstevníci z řad měšťanstva nad touto kratochvílí ohrnovali nos. Sám Mair shledával

šerm užitečným pro výchovu mladých mužů. Měl dobré společenské postavení a

Obrázek U - šerm s federschwerty, cvičnými meči, v příručce Paula Hectora Maira

⁷⁴ KOVARČÍK, 2007.

jeho hvězda stoupala. Jako vysoký úředník magistrátu začal žít na vysoké noze a napodoboval životní styl šlechty. Jeho vášní bylo sbírání starých šermířských rukopisů. Roku 1549 po smrti šermířského mistra a hejtmana šermířského cechu Markusů Antonia Rasta získal jeho rozepsaný manuál a sám jej dokončil roku 1552. Snažil se dát dohromady dosavadní znalosti o šermu. Kolem roku 1540 začal sestavovat svou příručku *Opus Amplissimum de Arte Athletica* (Základní dílo o umění zápasnickém). Aby kniha reprezentovala, najal malíře Jörga Breue mladšího. Maloval podle předlohy. Dva šermíři mu stáli modelem. Byl popsán boj dlouhým mečem, rapírem, tesákem, krátkou i dlouhou holí, válečnou sekerou, mečem a dýkou, mečem a puklím, halapartnou, kosou, cepem, srpem, sedláckými palicemi, turnajová klání a cvičný boj na koni. Tento nákladný projekt si vyžádal veliké jmění. Mair tak utratil většinu svého a rodinného majetku. Zpronevěřil peníze z městské pokladny. Když se roku 1579 na jeho zločin přišlo, byl zatčen, souzen a popraven. Město pak rozprodalo jeho knihovnu v aukcích.⁷⁵

Joachim Meyer

Joachim Meyer se narodil asi roku 1537. Věnoval se nožířství. Ve věku 23 let se dostal do Strassburgu, kde se oženil s Appolonou. Byla zámožná, a tak se mohl usadit. Hned po svatbě mu bylo uděleno měšťanství. Roku 1570 byl zvolen na post účetního v nožířském cechu. Věnoval se šermu a obdržel povolení k pořádání šermířské školy v letech 1561, 1563, 1566, 1567 a 1568. Jednalo se o představení, kde soutěžící bojovali v párech o finanční odměnu. Fakt, že šlo o peníze, vyvolával vždy vlnu emocí, a byl tedy nebezpečný pro veřejný pořádek. Z toho důvodu musel Meyer dostat povolení. Vydal dohromady tři traktáty. První dva byly ručně psané. Třetí a dnes nejznámější byl vytištěn roku 1570 v tiskárně u Thiebolta Bergera ve Strassburgu. Byl vyzdoben mnoha kresbami. Aby mohl tento projekt financovat, musel se zadlužit. Během roku 1570 navázal kontakty s vévodou Janem Albertem z Meklenburgu, který si ho najal jako šermířského mistra. Doufal, že svoji knihu bude moci na vévodově dvoře lépe prodat. Zemřel po dlouhé cestě k vévodovi roku 1571.⁷⁶

⁷⁵ KŘÍŽEK, Leonid. *Pro vášeň na šibenici*. Živá historie. 2015, č. 4, s. 68- 71. ISSN 1802-2278.

⁷⁶ Bratislavský šermiarsky spolok <fecht-kunst.eu>, [cit. 22. 2. 2016]

6.3.2 Italští mistři

Prim ve výuce šermu a jeho vývoj převzali italští mistři. Jednalo se o dobu počátků přírodních věd, přírodní jevy byly popisovány, řazeny do systému a vysvětlovány. Doba přála rychlému rozvoji šermu. K lepšímu pochopení jeho zákonitostí a k sestavování pouček učitelé používali matematiku, fyziku a geometrii.

Protože Itálie nebyla v této době sjednocena, ani v šermu nevznikla žádná jednotná škola. Každé město mělo svého mistra, ke kterému se na Apeninský poloostrov sjížděli šlechtici z cizích zemí a učili se zde tehdy nejmodernějšímu šermu. Někteří učitelé, například Pietro Monzia, Antonio Manciolina a Guida Antonio de Luca, psali traktáty o šermu, ale ty se nedochovaly. Otcem italského šermu je nazýván až Achille Marozzo di San Giovanni Persiceti. Vydal roku 1536 *Opera nova di Achille Marozzo*.⁷⁷ Čerpal hodně z díla svého učitele Guida A. di Lucy z roku 1532. Manuál měl pět svazků. Zabýval se zacházením s mečem, dýkou, štítem, pláštěm⁷⁸, dvouručním mečem, lidovými zbraněmi – holí, píkou, kosou a halapartnou. V posledním svazku popisuje pravidla a zákonitosti šermu. K Marozzovi docházel i německý šermíř Joachim Meyer.⁷⁹

V 16. století byl šerm považován za základní vzdělání a byla mu často dána přednost před ostatním vzděláním. V šermířských školách se mladí šlechtici a měšťané učili základům společenského chování.⁸⁰

Marozzův systém zjednodušil milánský architekt a matematik Camillo Agrippa. Šermem se zabýval teoreticky a vysvětloval jej pomocí matematiky. Jako první upozornil na to, že bod je rychlejší než sek, a proto je účinnější. Výhody bodu spočívaly také v jednodušším provedení a jeho horším vykrytí. Zavrhoval vykračování levou nohou, pokud je šermíř pravák.⁸¹

Dalším známým mistrem byl Giacomo Grassi di Modena. Jeho příručka *Ragione di adoprar sicuramente l' Arme* (Způsob bezpečného užívání zbraní), je velmi oblíbená i dnes. Z jeho učebnic vycházeli Henry de St. Didier, Joachim Meyer a

⁷⁷ TUČEK, 1927.

⁷⁸ plášť se dal využít k obraně, k útoku, k odpoutání pozornosti a k schování zbraně do poslední chvíle

⁷⁹ ŠINDELÁŘ, 1994.

⁸⁰ ŠINDELÁŘ, 1994.

⁸¹ TUČEK, 1927.

Jakub Sutor.⁸² Jeho metody i výuka bude blíže popsána v kapitole 7.4.2. V Itálii působili i Giovanni dall' Agocchio, Angelo Viggiani del Montone, který vydal roku 1575 příručku *Lo scherzo* (Šerm), a další mistři.⁸³

6.3.3 Situace v českých zemích

V českých zemích bylo šermířství považováno za řemeslo sloužící k zábavě. Upřednostňovanou českou zbraní byl tesák. Oblibu ztratil po nástupu Fedrfechtýřů a Markusů.⁸⁴ Fedrfechtýři šermovali rapírem⁸⁵. Markusové se drželi mečů. Aby mohl mistr vyučovat žáky, musel zvládnout obě zbraně a dokázat to ve veřejné škole. U mravokárců se šermířské řemeslo nesetkalo s ohlasem a považovali jej za kejkle a divadlo, tedy věc, která nemá dlouhého trvání. Avšak šlechtici, měšťané a řemeslníci šerm pěstovali. Rozdíly mezi učiteli byly veliké. Na venkově se snažili uživit potulní šermíři. Měli mnohem horší pověst než stálí mistři. Ti zpravidla vyučovali své umění před radnicí. V Praze byla zakořeněna tradice veřejné školy. Tu opatroval nožířský cech. Nožíři najímali šermíře od pera nebo meče, aby na celou záležitost dohlíželi. Tento cech se za vlády Rudolfa II. musel potýkat v Praze s přílivem potulných mistrů, kteří se jim snažili nabourat šermířský monopol. Někteří z nich byli usazeni v panských domech jako soukromí učitelé. Proto si roku 1597 cech vymohl na konšelích nové uznání starého monopolu a vydal pravidla šermířské školy. Tyto pravidla stanovují, že šermíři, jak Fedrfechtýři, tak Markusové musí být zapsáni v seznamu a uvést, jakému hlavnímu řemeslu se věnují. Lidé, kteří se věnovali jen šermu, byli označeni za zahaleče, kteří po hospodách narušují klid a toulají se po nocích. V neděli měla být vedena řádná škola. Jednu neděli se měl vyučovat rapír a druhou meč. Z registru šermířů se emancipoval postupem času cech šermířský. Ten se věnoval už jen výuce a členové už nemuseli mít jiné povolání. Tento cech byl potvrzen roku 1607 a znovu potvrzen druhým císařským majestátem z roku 1608 pod názvem Mistři a tovaryšstvo svobodných šermířů od péra.⁸⁶

⁸² ŠINDELÁŘ, 1994.

⁸³ TUČEK, 1927.

⁸⁴ TUČEK, 1927.

⁸⁵ rapír neboli pero – německy der Feder, proto název šermířů Fedrfechtýři

⁸⁶ WINTER, Zikmund. *Řemeslnictvo a živnosti XVI. věku v Čechách*. Praha: 1909.

6.4 Nácvik šermu v 16. století

Jak bylo již výše naznačeno, v 16. století převažovala italská škola šermu, přesto dále pokračovala tradice německé školy. Tato kapitola porovnává šerm 15. století se šermem dlouhým mečem podle Joachima Meyera. Pro dokreslení rozdílného vývoje bude rozebrán manuál Giacomu di Grassiho de Modeny.

6.4.1 Důvody potřebnosti šermu

Společnost stále uznávala pravidlo významu boje na život a na smrt. Ve zbrani se cvičili šlechtici, měšťané i řemeslníci, aby mohli hájit své zájmy nebo bránit své domovy. Žoldnéři se bojem živili, ale jen stěží můžeme analyzovat jejich výcvik. Je velice pravděpodobné, že se učili jeden od druhého. Zkušení veteráni učili nováčky. Nasvědčoval tomu fakt, že bojovali v organizovaných jednotkách. V bitevní vřavě technický šerm neměl opodstatnění. Pokud jde bojovník v řadě, útoky jsou omezeny, protože při neopatrném seku mohl zranit i spolubojovníka. To znamená, že vojáci používali hlavně seky shora dolů a zespodu nahoru. Body musely být účinné. Když se řada rozpadla, teprve poté přišel na řadu technicky vytrénější šerm. Byl ovšem komplikován faktem, že válečník raději zaútočil na protivníka, kterého zaměstnával už jiný šermíř.

Dalším důvodem byla určitě zábava, ale i vhodná forma výchovy. Jak bylo popsáno výše, umění šermu si velice oblíbily i nižší vrstvy. Joachim Meyer zmiňuje ve své předmluvě v pojednání Základní popis svobodného rytířského a čestného umění šermu ve všelikých zbraních s mnoha krásnými a potřebnými postavami vyobrazenými a uvedenými, že je nutné se naučit umění šermu, aby jedinec nezpůsobil na bojišti více škod než užítku. V bitvě musí i děla ovládat zdatní šermíři, neboť moderní zbraně mohou selhat nebo nemusí být použitelné.⁸⁷

V období renesance se hlavně v německém prostředí objevují snahy zapsat a zkompletovat vědění pro další generace. Jedná se hlavně o práce Pauluse Hectoira Maira a Joachima Meyera. Tito dva mistři šermu se neváhali zadlužit, aby mohli svá díla vydat. Pojali je velice velkoryse.

⁸⁷ MEYER, 1570.

6.4.2 Výuka

Výuka šermu dlouhým mečem z 16. století je dnes mnohem lépe známa. Autoři ve svých dílech označují šerm za prostředek k formování zdatného jedince prospěšného pro společnost. Toto umění má podle Meyera projektivní funkci, zásadně odmítá zahálku a požitky. Jako příklad hodný následování uvádí Publia Cornelia Scipia Africana, výjimečného válečníka, který přežil masakr v bitvě u Kann a dokázal porazit kartaginského velitele Hannibala u Zamy. Římská říše zanikla, protože se občané věnovali radostem tohoto světa, a ne cvičení. Za pokračovatele římské tradice považoval řád německých rytířů.⁸⁸

Jeho traktáty mají odlišnou formu. Renesanční je více popisná a přibližuje šerm, v dřívějších obdobích utajovaný, masám. Knihy jsou od poloviny 15. století tištěny, takže se příručky množí a je jich více než v předešlých stoletích, kdy se knihy musely opisovat.

Joachim Meyer

V příručce Joachima Meyera je doporučováno učit šerm i děti, protože mladší žák se rychleji učí. Šerm se lze naučit jedinež praxí, ale teorie je nesmírně důležitá při nácviku. Manuál byl sepsán pro studenty, kteří navštěvují šermířskou školu. V mezičase mezi školou si mohli žáci připomenout učení. Šermířské umění spočívá ve dvou kusech - útoku a obraně. Útok lze provést sekem nebo bodem, obranu odvrácením nebo odražením seků. Obranu by šermíř neměl chápat jako pasivní záležitost. Meyer, stejně jako jeho předchůdci, doporučuje ránu zachytit a hned přejít do útoku, nebo zachytit ránu svým sekem nebo bodem, který má soupeře zranit. Zvláštní pozornost věnuje

Obrázek V - zobrazení rozdělení člověka v Meyerově příručce

⁸⁸ MEYER, 1570.

praxi, díky ní se šermíř naučí správně používat jednotlivé techniky, odhadnout, zda má před sebou silného, slabého, rychlého nebo pomalého soupeře. Zdůrazňuje psychické schopnosti šermíře - předvídavost, lstivost, rozhodnost, statečnost a trpělivost. Meyer stanovil zásady užívání seků : „Pak za třetí jsem ukázal, jak bys měl vést seky proti rozdělení člověka (který nebude nečinně stát) skrze rozličné příklady, nikoliv s úmyslem, aby byly pouze tyto příklady následovány, ale aby byly spíše tím, čím bude student veden a učen (cvičen), a tak se mohl naučit doručovat a vést seky včas, podle situace a možností jeho těla, poněvadž seky si nemůže sekát, kdy a jak se mu zachce, ale měl by užívat správné a určité (známé) formy, ale tady platí „jen nakupováním se stane ten, kdo kupuje, mistrem.“⁸⁹ Sek by měl být proveden silně a s nataženou rukou, měl by být kontrolován, během sekání by šermíř měl být schopen ho stáhnout zpět, aby sek zasáhl v pravé chvíli, což je nutné k otočení směru seku na druhou stranu. Toto cvičení lze cvičit bez figuranta. Po perfektním zvládnutí techniky seku by měl žák své dovednosti uplatnit proti figurantovi. Seky by měl přizpůsobit soupeři tak, aby byly co nejvíce nebezpečné.

Uvádí i šermířská označení časové posloupnosti událostí Vor, Nach, Indes členící střet na etapy.⁹⁰

Jako pokračovatel Lichtenauerovy tradice popsal Meyer podrobně průběh souboje a zdůraznil, že pro něj platí stejná pravidla jako v předchozím období. Aby šermíř mohl mít

Obrázek W - střehy znázorněné v manuálu Jachima Meyera

v souboji navrch, měl použít některé seky jako provokaci, aby soupeře vylákal.

Samotný souboj má začátek, střed a konec. Doporučoval začít přišermováním v postoji k protivníkovi. Ve střední části souboje se nejvíce používají útoky a

⁸⁹ MEYER, 1570, str. 43.

⁹⁰ MEYER, 1570, str. 45.

techniky vedoucí k porážce soka. Závěrečná fáze je charakterizována uměním stáhnout se od soupeře bez zranění.

Seky vycházejí z pozic⁹¹, které se dělí na hlavní a vedlejší. Hlavní jsou Vůl, Blázen, Pluh a Shůry. Během seku by měl šermíř projít přes pozice. Tak člověk pozná, že sekal správně. Například seky shora dolů by měly projít pozicemi Shůry, Langeortem⁹² do Blázna. Seky se opět dělí na hlavní a vedlejší kusy. Rozdělil meč na silnou část – od záštity do půlky čepele, slabou část – od poloviny čepele k hrotu, krátké – ostří směrem k sobě - a dlouhé ostří – ostří směrem k protivníkovi. Z toho vyplývá podrobnější dělení meče na Omoc – jílec meče s hlavicí vhodné k navalování zápasení, Stercke, Střed, Schwerche – k boji na dlouhou vzdálenost.

Seky jsou děleny na přímé a převrácené. Přímé jsou sekány dlouhým ostřím a nataženými rukama. Převrácené zasahují krátkým ostřím, plochou nebo přes hranu meče⁹³. Těchto útoků je mnoho. Meyer neopomněl pět mistrovských seků, které jsou základem pro další seky. Jde o Zorn, Krump, Zwerch, Schieler a Schietelhauw.

Obrana je pro mistra základním principem šermu. Zmiňuje se o ní takto: „... to je, jak bys měl soupeřovy seky, které na Tebe vede, vykryt (odvrátit), bez síly a nenuceně“⁹⁴ Seky se mají učit zároveň s vykrytími. Doslova napsal toto: „protože je ale každý sek použit k obraně protivníkovu úderu, a tím jeho vykrytí, stejně jako ke zranění jeho těla, není možné naučit se sekům bez jejich vykrytí...“⁹⁵ Krytí rozdělil na dva typy. „První je, kdy se kryješ bez žádné zvláštní výhody běžným způsobem pouze ze strachu, přičemž neděláš nic jiného, než že svou zbraní vazbíš jeho údery a nesnažíš se ho zranit, to samo stačí, aby ses od něj mohl bez újmy stáhnout.“⁹⁶ a druhý typ „... což staří (mistři, předci) oprávněně chválili především, a odtud pochází tato poučka, správný šermíř nekryje, ale seká, když soupeř seká, vykračuje, bodá, když soupeř také bodá.“⁹⁷ Druhým způsob ukazuje, jak musel být šermíř rychlý a zkušený, aby se naučil bránit útokem. Při souboji by měl šermíř číst soupeře a reagovat na soupeřovo počínání. Cítění považoval za vnímání soupeřova

⁹¹ pozice = střehy

⁹² vedlejší střeh

⁹³ asi míněno ostří soupeřova meče, za které se má sek stočit a zasáhnout

⁹⁴ MEYER, 1570, str. 106.

⁹⁵ MEYER, 1570, str. 106 - 107.

⁹⁶ MEYER, 1570, str. 107.

⁹⁷ MEYER, 1570, str. 110.

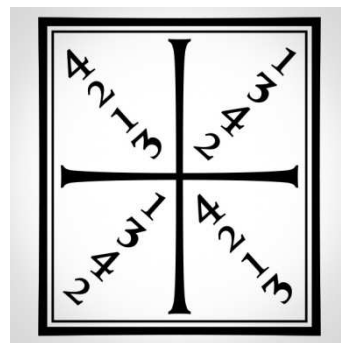
záměru skrz kontakt na čepeli. Rozeznával dvě vazby. První pro delší dobu dotyku mečů, druhou popsal jako vazbu krátkého ostří s dlouhým.

Při souboji by měl šermíř pamatovat na ústup, který mu může zachránit život nebo ho ušetřit zranění. Meyer rozeznával tři možnosti ústupu. Buď před soupeřem, nebo po něm, nebo zároveň s ním.

Kroky německý mistr považoval za základní. „...., všechen šerm je marný bez ohledu na to, jak umně se děje, kde není řádně provedený krok, ...“⁹⁸ Krok má jít zároveň se sekem. Doporučoval měnit délku kroku ke zmatení nepřítele. Meyer rozeznával kroky před a vzad, do strany, lomené nebo ukradené kroky. Lomené nebo ukradené kroky sloužily ke zmatení soka, kdy šermíř pouze předstírá vykročení nohou vpřed.

Sekat by měl šermíř do čtyř odkrytí. Meyer sestavil nejlepší možné sekání do odkrytí a jejich pořadí. Čím lze sekat do čtyř odkrytí popsal: „Protože ale meč nebo čepel tvého meče může při vedení seku zasáhnout nebo se dotknout trojím způsobem, jakožto nejprve dlouhým ostřím, jak bylo právě ukázáno, dále krátkým a nakonec plochou, chci proto také zdůraznit, že můžeš hbitě vést do všech čtyř odkrytí krátké ostří stejně dobře jako dlouhé a stejně tak nakonec plochou, stejně tak, jak je to potom popsáno s krátkým ostřím, volně letět udeřit z jednoho odkrytí do druhého (a to s vnitřní plochou na pravou a s vnější plochou to je slabší nebo převrácenou plochou na jeho levou stranu).“⁹⁹ Nejprve by se měl žák učit vést čepel do odkrytí dlouhým ostřím, pak krátkým a nakonec plochou. Všechny tyto praktiky se zlepšují až praxí.

Nedoporučuje zůstat v pozicích. Nejsou k tomu určeny. Jakmile se šermíř ocitne v pozici, měl by hned zaútočit bez zbytečného čekání.

Obrázek X - linie seků do odkrytí

⁹⁸ MEYER, 1570, str. 139.

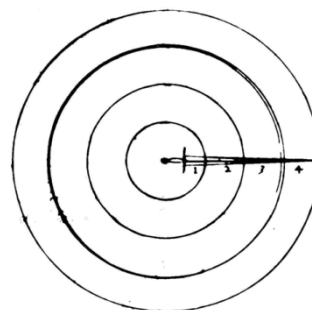
⁹⁹ MEYER, 1570, str. 157

Giacomo Grassi de Modena

Giacomo di Grassi de Modena vydal příručku v Itálii. Jeho pravé umění obrany vyšlo a bylo i přeloženo do angličtiny roku 1594. Text italského mistra nenavazuje na Lichtenauerovu tradici, ale zaznamenává moderní formu šermu rapírem. Stavba této zbraně upřednostňuje body před seky. Seky ovšem autor nezavrhla. Věnuje se také meči a dalším zbraním. Svou učebnici koncipoval tak, aby nebylo třeba učitele. Pro potřeby této práce bylo vybráno učení o meči. Grassi se na rozdíl od svých německých kolegů věnuje meči jednoručnímu.

Umění obrany podle Grassiho má vyučit studenta „jak bezpečně zacházet se zbraněmi útočnými i obranými.“¹⁰⁰ Text obsahuje pojednání o klamu a falších, o způsobu, jak cvičením vybudovat sílu, odhad a hbitost. Znamená to, že metodika učebnice čerpá z dobových zásad a lze ji nalézt i u Meyera. Cvičení ve zbraní má zvýšit odhad a sílu. Odhad je zvláště důležitý pro způsob načasování pro práci se zbraní. Díky síle lze tyto akce provést včas a výhodně. Odhad je spíše uvažování o způsobu boje, síla a hbitost nezbytná pro správné provedení akce. Tyto tři elementy spolu těsně souvisejí.

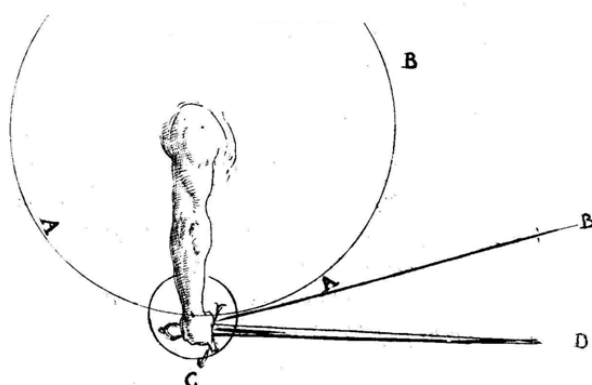
Grassi poukázal na to, že odhad jeho současníci nevyučují, ač ho používají. Je základem pro vyhnutí se ráně. Pokud ho chce člověk pochopit, má se řídit následujícími radami: 1. přímá linie je nejkratší ze všech, 2. kdo je blíže, zasahuje rychleji (hlavně vzdálenost zbraně od soka), 3. úder opisující kruh má větší sílu na okraji kruhu než k jeho středu, 4. šermíř lépe snáší malou sílu než velkou, 5. pohyb vyžaduje čas. Z toho vyplývá, že pokud válečník útočí v přímé linii velkou silou, zasáhne rychleji než jeho sok. Pokud se zbraň nachází blíže k nepříteli, je rychlejší. Z toho plyne, že pokud nepřítel zahájil akci pomalu a s malou silou, je dobré mu do ní vstoupit a udeřit rychleji. Oponent musí ustoupit. Poslední pravidlo se týká co nejúspornějších pohybů, člověk se nesmí zbytečně vysilovat a neztrácet čas. Autor rozdělil šerm na umění pravé a falešné. Falešné je klamné a nebezpečnější pro

Obrázek Y - rozdělení meče podle Grassiho

¹⁰⁰ GRASSI, 1594, str. 4.

vykonavatele. Autorovi je bližší umění pravé. Meč považuje, stejně jako němečtí mistři, za nejlepší zbraň., ...tvrdím, že mezi všemi zbraněmi, které se v současnosti používají, není žádná čestnější, běžnější nebo bezpečnější než meč.¹⁰¹ Meč má dvě ostří a hrot. Jen těmito částmi by měl šermíř pracovat. Tím se Grassiho pojetí liší od německé školy, která používá meč celý na různé páky atd. Při útoku soupeře by měl člověk použít odhad. Když nepřítelův meč opisuje dlouhý kruh na délku paže a přitom obránce je k němu na půlku délky paže, měl by udeřit a tím zabránit dokončení útoku. Pokud je však dál, měl by útok krýt na druhé polovině soupeřova meče, kde je menší síla. U bodu by měl člověk stát tak, aby neměl ruku moc

Obrázek Z - vedení bodu podle Grassiho

vepředu a nohy vzadu, protože tím ztrácí čas a rozhodí se správný pohyb. Grassi používá geometrii a fyziku k popisu správného vedení bodu i seku. Meč opisuje kružnici se středem v ruce. Na obvodu je síla a rychlost větší. Rozděluje meč na čtyři části, podobně jako Meyer.

Grassi zmiňuje navíc rozdělení ruky. Dá se zde mluvit o uvědomění si zákonů biomechaniky. Používá zase geometrii jako důkaz. Rameno a loket je silnější, ale pomalejší. Doporučuje, aby pohyb nevycházel z ramene, ale z lokte a zápěstí. Kvůli stavbě ruky a vše, co drží, jde v kruhu, ani bod není přímý. Jedině když jde zápěstí dolů a paže nahoru, se pohyb po kruzích vyrovná. Dalším důkazem, že segmenty ruky se musí pohybovat, je bod na cíl. K provedení správného bodu by měl šermíř udržovat rovné a stabilní postavení. K soupeři je natočen pravým ramenem, ne hrudníkem. Tím se zmenší zásahová plocha pro nepřítelův útok. Pokud by se šermíř naklonil tělem, tak jen dozadu. Při útoku krok není nutný, pokud je nepřítel dostatečně blízko a je to výhodné. Pohyb nohy a ruky při obraně musí šermíř koordinovat. Když noha předejde ruku, hrozí odkrytí se nepříteli ještě před útokem. Pokud by útočila dřív ruka než noha, hrozí, že útok nedosáhne na protivníka a odkryje útočníka po útoku. Pohyby nohou člení na krok a půlkrok. Krokem myslí, že zadní noha se při pohybu stává přední a je zachován postoj. Půlkrokem označuje

¹⁰¹ GRASSI, 1594, str. 6.

přisunutí zadní nohy k přední, nebo posun přední nohy dopředu a její návrat zpět. Člověk se může těmito kroky posouvat po přímé líně vpřed a vzad, nebo do šikma. Dále mohou nohy kráčet po kruhu podle potřeby souboje. Je kladen důraz na spolupráci nohou a rukou i po stránce silové. Při mocném útoku pravou rukou by měla být pravá noha její oporou. To platí i u levé strany. Pokud není bod podpořen prací nohy, hrozí pád¹⁰². Nedoporučuje skákat nebo poskakovat, zdůrazňuje pravidlo, že jedna noha se musí dotýkat povrchu země. Jelikož Grassi vyznával bodný šerm, je celkem logické, že střehy rozumí polohy zbraně, při kterých se nemění postoj nohou. Rozdělil střehy na vysoký, široký a nízký. Sek Grassi doporučoval jen tehdy, kdy je čas pro tento způsob útoku menší než pro bod. Tato situace nastává tehdy, kdy hrot nemíří na soka a je nutné ho opět na něj nasměrovat. Další situace, při které je výhodnější sek, je snaha zbavit se vazby na soupeřovu čepel. Stačí, když zbraň obránce znemožní dovedení útoku na místo, kam byl směřován, a je vyveden na bezpečné místo. Grassi upřednostňoval dobrý odhad a správné provádění akcí před cvičením triků. Dokazuje to v příručce i tím, že člověk není vždy ozbrojen a musí se bránit vším, co je po ruce. Tudíž mu triky nepomohou.

¹⁰² těžiště se obvykle dostane nad základnu

7. Průběh výuky historického šermu dnes

Jak bylo popsáno v kapitole 2, šerm lze chápat různě. Jako západní bojové umění, divadelně jevištní, ukázkový, sportovní šerm a soutěžit v bojových hrách. Trénink historického šermu má sportovní, vzdělávací a výchovnou dimenzi. Obsah výuky by měl mít tělesnou, technicko-taktickou, psychologickou a výchovnou složku.

Filozofie škol historického šermu a jejich cíle

Dnes se učitelé šermu snaží navázat na rytířskou tradici. I ve sportovním šermu je ideál rytířství a gentlemanství všudypřítomný.

Etika šermu vychází ze znalostí hodnot šlechty a vybrané společnosti. „Rytířství je dodnes synonymem pro respekt, pokoru, sebeovládání, čestnost, odvahu a řadu dalších vlastností, které z dnešní každodennosti zvolna vyprchávají. Rytířství provází svého adepta nejenom v boji, ale i v civilním životě,“¹⁰³ takto smýšlí šermířská škola Akademie rytířských umění. Jiná škola šermu, Digladior, má za cíl „...přispět k obnově starého šermířského umění vycházejícího z německých mistrů a pomoci zachovat i jeho scénickou podobu.“¹⁰⁴

Každá škola má svůj odlišný pohled na věc. To přispívá k rozmanitosti a volbě každého šermíře, který směr je jeho srdci bližší.

Fyzická příprava

Historický šerm vyžaduje dobrou fyzickou kondici. Z podstaty šermu vyplývá, že je záhodno rozvíjet sílu a rychlost pro duely, vytrvalost pro bojové akce.

Šerm patří k bojovému umění, zapojujícímu do výkonu téměř celé tělo. Břicho a nedominantní ruka ochabují. Hrozí přetrénování zad okolo bederní páteře a trapézových svalů. Je nutné zapojit kompenzační cvičení a protahování, aby nedošlo k vychýlení páteře.

¹⁰³ A.K.A. – akademie rytířského umění [cit. 28. 2. 2016], < <http://www.skolasermu.cz/argo-info/filozofie-aka.html>>

¹⁰⁴ Škola šermu Digladior [cit. 28. 2. 2016], < <http://www.digladior.cz/o-nas/>>

Většina šermířských škol přiznává, že na fyzickou přípravu svých členů nemůže dohlížet, a proto doporučuje svým žákům další sporty a cvičení, hlavně posilování, běh, kondiční tréninky a další.¹⁰⁵

Je však pravdou, že šerm charakterizuje reflex, arytmie, dynamika, rychlý přechod z klidu do pohybu a naopak. Proto by se v rámci tréninku neměly zařazovat sporty, které mají cyklický průběh, např. velmi nevhodný je vytrvalostní běh, jízda na kole, závodní plavání atd. Šermíř by měl rozvíjet rychlostní, a ne dlouhodobou vytrvalost. Nejvhodnější jsou ty sporty, které rozvíjejí střídavý rytmus, přehled o situaci a cvičí postřeh. Dále je dobré provádět rychlé starty, sprinty, skoky atd.¹⁰⁶

V tréninku je třeba rozvíjet pozornost a postřeh, základní předpoklady dobrého šermíře.

Pokud se žák rozhodne pro divadelně jevištní formu šermu, měl by podstoupit gymnastická cvičení a pádové techniky, které ho naučí bezpečně provádět divadelní „triky“ (viz níže).

Výuka historického šermu

Dnešní pojetí výuky historického šermu vyplývá z moderních tréninkových metod. Výuka by měla obsahovat obecné principy učení, jako je všestrannost, systematickosti, názornost atd.

Výuka vychází z kombinace moderních metod učení a ze studia dobových materiálů. Jde o velice funkční propojení starého a nového. Zpočátku žák projde obecnými základy a technikami, které ho naučí vnímat základní šermířské principy jako rozestup, načasování a taktické myšlení a připraví studenta na boj jakoukoli zbraní. Žáka čeká nezáživná tréninková etapa, při níž se učí správné kroky a postoj.

Tréninková jednotka může být skupinová nebo individuální. Individuální může probíhat formou učitel - žák, nebo dva žáci a učitel.¹⁰⁷

¹⁰⁵ Škola šermu Digladior [cit. 28. 2. 2016], < <http://www.digladior.cz/pravidelna-vyuka/fyzicka-priprava/>>

¹⁰⁶ Agentura Lars – dobový šerm [cit. 28. 2. 2016], < <http://lars.mysteria.cz/Dokumenty/slovo/clanek1.html>>

¹⁰⁷ Agentura Lars – dobový šerm [cit. 28. 2. 2016], < <http://lars.mysteria.cz/Dokumenty/slovo/clanek1.html>>

Základy šermu získá šermíř během jednoho roku. Pak se specializuje na techniku určité šermířské školy. Většina dnešních škol nabízí více možností. Buď vyučuje umění německé, italské, španělské nebo francouzské školy a vhodně doplní už zvládnutý obecný základ šermu. Některé školy upřednostňují jednu šermířskou školu, ale nabízejí zvládnutí techniky různých typů zbraní.

Etapy tréninku probíhají postupně. Nejdříve se žák seznámí se zbraní. Pak ho čeká nacvičování práce nohou a rukou, které probíhá odděleně. Následuje cvičení tzv. „solo“. Jeho účelem je uvést do souladu práci nohou a rukou. Následuje cvičení v párech pro nácvik techniky a taktiky boje.

Výuka hereckého projevu

Historický šerm se uplatňuje v divadle, ve filmu nebo šermířských vystoupeních. Proto je záhodno, aby šermíř absolvoval i základy herectví. Může navštěvovat herecké kurzy, kde se dozví, jak správně artikulovat a pohybovat se po jevišti, aby jeho projev nebyl strojený nebo prkenný.

Další výhodou, a v dnešní době i nutností, je i gymnastická, akrobatická a kaskadérská průprava. Bez ní nemohou šermíři vyhovět náročným choreografiím, vyžadujícím složité přeskoky přes nábytek, pády, skoky za objekty či efektní náběhy na nepřítele.

8. Porovnání nácviku historického šermu a šermu z 15. a 16. století

Tato kapitola bude porovnávat nácvik historického šermu a šermu 15. a 16. století na základě kritérií stanovených v 2. kapitole. Jde o:

1. důvody výuky šermu a jeho místo v životě šermíře
2. metody výuky šermu
3. odlišnosti ve výuce
4. informační kanály pro výuku šermu

Účel výuky šermu a jeho místo v životě šermíře

Základním účelem výuky šermu byla v 15. a 16. století obrana života a majetku a útok vedoucí ke zvýšení společenské prestiže a rozmnožení majetku. V dnešní době lze chápat šerm jako možnou obranu, jelikož je vyučován v některých školách jako bojové umění. Je mnoho lidí, kteří se v běžném životě setkali s loupežným přepadením a dalšími formami násilí.

V 15. a hlavně v 16. století byly na vzestupu žoldnéřské oddíly, které se vojenstvím živily a boj měly jako řemeslo. Výhodná byla také kořist, kterou si vítěz mohl odnést a která znamenala znatelné přilepšení. V 16. století šerm a boj byl i druhem zábavy. Vysocí šlechtici rádi bojovali nejen pro výsledek, ale i pro pocit z války. Pro měšťany se šermířské školy stávaly kratochvílí. Pro obě vrstvy, šlechtu i měšťany, znamenalo umění šermu velmi významnou součást vzdělání. Díky vysoké úrovni šermu se mohli pánové bít pro ochranu cti.

V současnosti se lidé učí historický šerm hlavně pro zábavu. Ta pramení ze zájmu o historii nebo západní bojové umění. Dobový šerm jim nabízí další poznatky a jiný pohled na historii.

Tabulka důvodů výuky šermu

15. století	16. století	Současnost
obrana života a majetku	obrana života a majetku	obrana života a majetku
vojenské účely	vojenské účely	

obživa	obživa	
obrana cti	obrana cti	
vzdělání	vzdělání	vzdělání
	zábava	zábava

Šedě označené důvody se opakují ve všech obdobích s mírnými odlišnostmi. (viz výše)

Metody výuky šermu

Co se týče metod výuky šermu dlouhým mečem v 15. a 16. století, lze jen konstatovat, že naše vědění o této problematice je velmi malé. Samotná znalost umění starých mistrů se dochovala jen díky knihám. Díky nim sice lze posoudit, jak mohl dobový šerm vypadat, ale jak se vyučoval nebo jak často, říci nelze. Pokud bychom se měli držet příruček z 15. století, sled technik je mnohdy nahodilý a čtenář si musí najít sám styčné body pro nácvik. Není nikde psáno, čím výuka začíná. Jsou vždy zdůrazněny principy šermu a postoje, popřípadě kroky, ale techniky jsou pak řazeny podle Lichtenauerovy říkanky. V 16. století jsou fechtbuchy mnohem podrobnější a pro dnešního člověka mnohem více čtivé a pochopitelné. Je to způsobeno tím, že myšlení renesančního člověka je podobné modernímu myšlení. Meyerova práce popisuje nejdříve principy, rozdělení těla člověka, rozdělení zbraně, pozice a střehy, seky, práci rukou, ústup, kroky, principy Před, Po, Indes, šerm do odkrytí a zahájení z pozic. Jeho současník Giacomo Grassi de Modena z Itálie sice nevyučoval šerm dlouhým mečem, ale řazení kapitol je trochu odlišné. Ten postupoval od základních principů - odhadu, seznámení s mečem, pokračoval popisem bodání, pohyby ruky, kroky, střehy, obecným popisem útoků a obrany a situacemi, kdy lze použít sek. Techniky popsal u každé zbraně zvlášť.

Dnes metody výuky vycházejí z tradice sportovního šermu. Nejprve se šermíř seznámí se zbraní, pak trénuje kroky a základní práci rukou, následuje synchronizace nohou a rukou. Nakonec se cvičí ve dvojicích šermířské techniky a taktika boje.

Ve srovnání s německými příručkami z 15. a 16. století se výuka značně liší. Nejvíce se moderním metodám blíží italský manuál. To ovšem neznamená, že dříve se šerm nemohl vyučovat jinak. Poznatky jsou jen z dochovaných manuálů.

Odlišnosti ve výuce

Odlišnosti ve výuce šermu dlouhým mečem lze najít v každé příručce. Srovnat lze příručky 15. století a 15. a 16. století.

Porovnání příruček z 15. století je zajímavé. Každá volí jinou posloupnost kroků a klade důraz na něco jiného. Zajisté to plyne z podoby, jakou manuál má. Pokud jde o čistě textový manuál, je možné důsledněji sledovat postup. Pokud se v manuskriptu objevují více obrázky a začíná ubývat výkladového textu, o to hůře můžeme srovnávat. Pro zjednodušení je porovnání uvedeno v tabulce (Tabulka pro porovnání příruček šermu dlouhým mečem z 15. století).

Tabulka pro porovnání příruček šermu dlouhým mečem z 15. století

mistr Lev	Wallersteinský kodex	Paulus Kal
1. Principy – jak správně sekat, kroky při silném seku	1. Principy – dosah, postoj, slabý a silný ve vazbě	1. Principy – postoje, čtyři odkrytí
2. Rozdělení meče - silný a slabý, krátké a dlouhé ostří	2. Rozdělení meče - krátké a dlouhé ostří	2. Hlavní a vedlejší kusy
3. Princip - Před, Po, Vtom	3. Před, Po, Vtom – jiné pojetí a hned spojené s technikou, která z něho vychází, není vysvětlena	3. Pět vedlejších kusů, které vedou k zápasu
4. Hlavní kusy – doplněné vedlejšími kusy, které z hlavních vycházejí	4. Popis Kusů	4. Páky na loket s dlouhým mečem
5. Cítění	5. Cítění	

Příručky z německého prostředí 15. a 16. století vycházejí z Lichtenauerovy říkanky. Proto lze nalézt styčné body. Hlavní rozdíly jsou spíše v pojetí. Renesanční učebnice je více popisná. Odkrývá tajné Lichtenauerovo učení. Z toho vyplývá, že v té době bylo umění více známé, nebo se pomalu od něj ustupovalo a nebylo třeba, aby bylo nadále utajováno. Pro přehlednost je připojena porovnávací tabulka.

Tabulka pro porovnání příruček šermu dlouhým mečem z 15. a 16. století

mistr Lev	Wallersteinský kodex	Paulus Kal	Joachim Meyer
1. Principy – jak správně sekat, kroky při silném seku	1. Principy – dosah, postoj	1. Principy – postoje, čtyři odkrytí	1. Princip – sek, bod – větší důraz na sek
2. Rozdělení meče - silný a slabý, krátké a dlouhé ostří	2. Slabý a silný ve vazbě	2. Hlavní a vedlejší kusy	2. Principy - Před, Po, Vtom
3. Principy - Před, Po, Vtom	3. Rozdělení meče - krátké a dlouhé ostří	3. Pět vedlejších kusů, které vedou k zápasu	3. Seky z pozic – Vůl, Blázen, Pluh, Shůry
4. Hlavní kusy – doplněné vedlejšími kusy, které z hlavních vycházejí	4. Principy - Před, Po, Vtom – jiné pojetí spojené s technikou, která z něj vychází, není vysvětleno	4. Páky na loket s dlouhým mečem	4. Mistrovské seky = hlavní kusy
5. Cítění	5. Cítění		5. Rozdělení meče – silná, slabá, krátké a dlouhé ostří
			6. Obrana – 1. dva typy: nastavování zbraně, 2. proti sekům sek, proti bodům bod
			7. Čtení nepřítele
			8. Vazbení
			9. Cítění
			10. Ústup
			11. Kroky
			12. Čtyři odkrytí
			13. Zahájení z pozic

Porovnat německé a italské příručky šermu z 16. století lze jen tehdy, pokud se přihlédne k podobnosti jednoručního a dlouhého meče. Těmito zbraněmi se bojuje jiným způsobem. Německá učebnice stále doporučuje seky pro hlavní útok. Italská preferuje bodání. To je základní rozdíl, od kterého se vyvíjí další učení. Principy Před, Vtom, Po nahradil Grassi odhadem, silou a hbitostí. Jiné jsou střehy a kroky. Délku kroků Meyer doporučoval měnit kvůli matení nepřítele. Grassi má větší paletu kroků a doporučuje jejich stejnou délku. Pro zmatení protivníka lze kroky zkombinovat tak, aby se vzdálenost mezi soupeři měnila, ale šermíř měl stále dobrou stabilitu, o jejíž udržení jde hlavně. Pro lepší porovnání viz tabulka.

Tabulka pro porovnání příruček šermu Meyera a Grassiho z 16. století

Joachim Meyer	Giacomo di Grassi de Modena
1. Sek – hlavní útok	1. Bod – hlavní útok
2. Bod – vedlejší útok	2. Sek – doplňkový útok
3. Principy - Před, Po, Vtom	3. Principy - Odhad, síla, hbitost
4. Rozdělení meče – silná a slabá část, krátké a dlouhé ostří	4. Rozdělení meče: dvě ostří a hrot
5. Seky z pozic – Vůl, Blázen, Pluh, Shůry	5. Rozdělení meče na 4 části – 4. část je hrot, 3. a 4. část by měly sloužit k úderu, 1. a 2. použít k obraně – blíže k ruce, mají větší sílu čelit útoku
6. Mistrovské seky neboli hlavní kusy	6. Kroky: krok, půlkrok, používat jen v případě nutnosti
7. Obrana – 1. dva typy: nastavování zbraně, 2. proti sekům sek, proti bodům bod	7. Střehy: vysoký, široký, nízký
8. Čtení nepřítele	
9. Vazbení	
10. Cítění	
11. Ústup	
12. Kroky	
13. Změna délky kroku ke zmatení nepřítele	
14. Čtyři odkrytí	
15. Zahájení z pozic	

V dnešní době se snažíme využít poznatky ze starých manuálů a aplikovat je. Proto je dnešní výuka odlišná, obsahuje i prvky v starých manuálech nezmiňované, a tudíž nedohledatelné v pramenech.

Informační kanály o výuce šermu

Šermíř si mohl a může vybrat z mnoha možností, jak se naučit šermovat.

V období 15. a 16. století žáci mohli navštěvovat šermířského mistra, který jim za poplatek předal své vědomosti o šermu. Mistr mohl zapůjčit svůj fechtbuch pro lepší pochopení nebo pro procvičení látky mimo šermířskou školu. Další možností bylo učení u vysloužilého veterána nebo spolubojovníka, který vyučoval své válečnické umění. V 16. století mohl šermíř kombinovat hodiny u šermířského mistra se znalostmi získanými z příruček, které byly hojně vydávány. V této době se šerm dědil z generace na generaci. Vyučovali jej odborníci na slovo vzatí, protože díky svému umění dokázali přežít a vychovat žáky.

Dnes je šerm doby pozdního středověku a raného novověku znám jen z příruček. Současní lektori ho znají jen zprostředkovaně. Zapojují ovšem do svého učení své zkušenosti a znalosti z jiných bojových umění. Lze tedy říci, že dnešní školitelé mají veliký přehled o dobovém šermu, dokážou ho aplikovat i v dnešní době a sestavit moderní výuku historického šermu. Pro svůj rozvoj může adept šermu absolvovat šermířské semináře a šermířské campy. Žák si opět může doplnit znalosti z dobových nebo přeložených příruček dostupných na internetu, nebo z nově vydaných skript. Existují výukové kanály na serveru Youtube, jsou však v současnosti zatím v plenkách. Postupem času se situace určitě změní, protože okruh přispěvatelů se stále rozrůstá.

Dnešní šermíř si může zvolit, jakým směrem se v šermu vydá. Oproti šermířům 15. a 16. století má obrovskou výhodu spočívající ve specializaci šermířských technik a snadné dostupnosti informací. Naši předkové měli výběr omezený, daný dobovými reáliemi. Zaslouží si však náš obdiv nejen za to, že dokázali udržet kontinuitu šermu, ale můžeme obdivovat hlavně jejich vytrvalost, trpělivost, důvtip i vynikající tělesnou kondici, o niž soustavně pečovali a rozvíjeli ji.

Ať si dnes šermířský nováček vybere německou, italskou, španělskou, anglickou nebo francouzskou šermířskou školu, či se bude specializovat na šerm jakéhokoliv typu či období, důležité je, aby mu šerm přinášel uspokojení. Jde o kvalitní způsob aktivního trávení volného času. Rozvíjí i komunikativní dovednosti člověka a

kultivuje jeho osobnost zvláště tehdy, uvědomíme-li si i mravní podstatu rytířskosti, jež je s tímto druhem sportu velmi úzce spojena.

Diskuse

Téma této diplomové práce náležející do historie ale přesahuje její rámec a zasahuje svou podstatou do problematiky současného sportu.

Bylo použito překladů dobových pramenů z 15. a 16. století. Přeložili je do češtiny nebo angličtiny Karel Černín, Vít Hrachový, Petr Matoušek a Jeffrey Hull. Jde o překlady boje dlouhým mečem mistra Leva, mistra Kala, Wallersteinského kodexu, Talhofferovy příručky a manuálu Giacomina di Grassi de Modeny a Joachima Meyera. Jde o určitý výsek dochovaných učebnic šermu, které byly vybrány záměrně. Každá příručka reprezentuje určité období nebo autorský styl.

Materiály mistra Leva, Kala a Wallersteinský kodex pocházejí z 15. století. Mistr Lev nemá obrazovou přílohu a zpřístupňuje čtenáři tajné učení mistra Lichtenauera zasazené do říkanky. Mistr Kal dal přednost obrazové podobě s krátkým popisem vyobrazení. Wallersteinský kodex stojí někde uprostřed. Má obrazovou přílohu doplněnou textem.

Z 16. století byla vybrána učebnice Joachima Meyera a Giacomina di Grassiho de Modeny. Meyer je zástupcem německé školy a Grassi italské. Meyera lze velmi dobře porovnat s německými mistry 15. století. Grassi popsal nový moderní italský proud šermu, který se pak dostal do celé Evropy, a mohli na něj navázat francouzští mistři. Z jejich učení vzešel po staletích dnešní sportovní šerm.

Nejsou to však jediné dochované materiály, ze kterých lze čerpat. Výzkum dalších by vedl k přesnějším poznatkům. Pro zpracování takto obsáhlého tématu by bylo třeba prostudovat více odborných prací. Cílům této práce postačí předložené materiály, protože výuka z nich je čitelná. Je pravdou, že výuku šermu na konci středověku a začátku novověku lze studovat jen na základě písemných pramenů. Nabízí se však myšlenka, zda výuka podle nich opravdu probíhala.

Při popisu současné výuky dobového šermu bylo použito vlastních zkušeností, hlavně při ověřování šermířských technik interpretovaných z dobových manuálů, i informací prezentovaných šermířskými školami na internetových stránkách.

Pro hlubší pochopení problematiky výuky šermu bylo do práce zařazeno pojednání o stavu historického šermu u nás, o vývoji šermu do 14. století, o

zbraních používaných v 15. a 16. století a bylo upozorněno na rozdíly mezi nimi a dnešními replikami. Bylo využito dostupné odborné literatury a odborných článků přijímaných šermířskou obcí kladně a souhlasně.

Na práci by v budoucnosti mohlo být navázáno rozbořem připravovaných učebnic šermu, zmapováním šermířských technik jinými zbraněmi než dlouhým mečem a analýzou dalších historických pramenů. Naše znalosti dobového šermu jsou na dobré úrovni, ale rozboř dalších pramenů by náš pohled zpřesnily.

Závěry

Šerm prošel velmi dlouhým vývojem. Není se proto čemu divit, že v současnosti se dělí podle zaměření na historický neboli dobový, divadelně-jevištní, předváděcí, sportovní šerm a bojové hry. Sportovní odvětví je nejmodernější pojetí šermu a jím se vývoj šermu prozatím uzavírá. Ostatní odvětví zkoumají šerm z dobových pramenů a podle potřeby jej popřípadě doplňují o další dovednosti a znalosti.

Bojový šerm se do dnešní doby nezachoval, protože tradice jeho výuky byla přetržena v 19. století. Tradice výuky přežila jen ve vojenských školách, ze kterých se pak formovaly sportovní oddíly. Kontinuita výuky byla narušena. Pro poznání historie šermu a jeho dobových technik je nutné studovat šermířské příručky, které se začaly objevovat na konci 14. století. Je zapotřebí použít postupy historického výzkumu, biomechaniky a zkušeností z jiných úpolových sportů pro vzkříšení znalostí historického šermu.

Zbraně a zbroje se od vybavení dnešních sportovních šermířů velice lišily. V 15. a 16. století měl válečník na výběr z mnoha zbraní čepelových, pádných nebo dřevcových. Muži se oblékali do ochranných zbrojí, které mohly být z kůže, látky nebo kovu. Dnešní nadšenci si nechávají zhotovit repliky těchto zbraní a zbrojí a dokazují jimi, že šerm byl velice propracovaný, složitý a efektivní.

Umění boje je staré jako lidstvo samo. Vyvinulo se z umění lovu a z obranných tendencí prvních lidí. Zdokonalovalo se kvůli ochraně teritoria, později státu, před nepřáteli. Školy zápasu a šermu jsou doloženy již ve starověkých orientálních despociích. Antičtí válečníci zdokonalili dovednosti a začali si podmaňovat svět kolem Středozevního moře. Někteří jedinci se díky své odvaze a dovednostem dostali za hranice tehdy známého světa. Například řecká falanga pod vedením Alexandra Velikého dosáhla hranic Indie. Jsou doloženy cesty řeckých obchodníků na Britské ostrovy již v 6. a 5. století před naším letopočtem. Na řeckou tradici navázali Římané. Ti dovedli tehdejší bojové umění k vrcholu. Díky svým ambicím a znalostem vojenského umění si podmanili oblast Středozevní na celá staletí. Měli velmi propracovanou armádní strukturu, obyvatelé šermu rozuměli. Chodili sledovat zápasy a vzdělávat se do amfiteátrů, kde mohli vidět šerm gladiátorů. Po pádu Západořímské říše nastoupily do popředí germánské a slovanské kmeny, které

římskou tradici převzaly a z části si přinesly své bojové zkušenosti a tradici božích soudů. Po vzniku lenního systému se uplatnily hry na bitvy a pak turnaje. V nich bojovníci převáděli své umění šermu. Začaly se množit souboje na obranu cti.

V 15. a 16. století tento trend pokračuje. Během 16. století turnaje ztrácely svůj původní bojový účel a stala se z nich velkolepá sportovní podívaná. V tomto období pomalu ale jistě ztrácí význam těžké jezdecké a je nahrazeno pěchotou, která mu snadno konkuruje díky palným zbraním a organizovanosti.

Šerm byl v pozdním středověku a raném novověku mnohem složitější, než si dnes laici myslí. V boji dlouhým mečem kralovala německá škola šermířského mistra Johannese Lichtenauera, která má své počátky v 14. století. Svě učení nezapsal proto, že umění šermu bylo tajné a měli ho znát jen jeho žáci. Lichtenauerovi žáci učení zapsali, vysvětlili a doplnili o vlastní zkušenosti. Muselo jít o velmi efektivní bojové umění, protože se na něj odvolávali mistři ještě v 16. století. Lichtenauerovo učení vystihovala říkanka, která je sama o sobě člověku nesrozumitelná a neodhalí, jakým způsobem šermovat. Ze znalostí dobových učebnic mistra Lva, Kala a Wallersteinského kodexu lze usuzovat, že učení nebylo dogmatické a další pokračovatel školy je přizpůsobil svým potřebám. Proto lze nalézt různé odlišnosti v pojetí výuky. Výklad šermu v příručkách se různí. Dílo mistra Lva je více teoretické. Wallersteinský kodex a Paulus Kal psali více prakticky, popisovali kusy, tzn. konkrétní výpady, které šermíř mohl použít. Mistři psali učebnice z různého důvodu. V 15. století oslovovali hlavně bohaté mecenáše, kteří si publikace ukládali a čerpali z nich při výcviku svých bojovníků. V 16. století v německých zemích chtěli toto umění zachovat pro budoucí generace. V Itálii, kde se přecházelo k bodnému šermu, byly učebnice psány již přímo pro žáky, aby podle nich mohli krok po kroku pokračovat ve výcviku.

Pomocí šermu si lidé v minulosti hájili život a majetek, důvodem byly i vojenské účely, obživa, obrana cti a v 16. století zábava. Umění šermu bylo považováno za základní vzdělání tehdejšího muže. Metody výuky nelze z pramenů dobře rozpoznat, v německém okruhu šermířů jde o navázání na Lichtenauerovu říkanku a výčet kusů, které mohou být použity. Dnešnímu pojetí metodologie tréninku je velmi blízká práce Grassiho z Itálie.

Dobový šerm, jak ho známe z příruček šermu, byl určitě vrcholnou formou. Zpočátku v německém okruhu šlo o tajné učení, které dovedlo svými fintami, přelstít a potrestat šermířské nešvary doby – např. sekání do meče a ne do soupeře, špatné ovládání čepele při vazbě, bezhlavé sekání apod. Proti těmto chybám pak poučený šermíř nastupoval s širokou paletou kusů, které ho mohly zvýhodnit. Byl vyzbrojen znalostmi o pákách, návalech, vazbách, sekách, střezích, atd. Většina šermířů dnes zná tuto nejlepší formu boje a ví tedy, jak reagovat na různé kusy. To šermíř dříve vědět nemusel, pokud neznal šermířskou školu protivníka. Italská škola v 15. století vycházela ještě z německé. V 16. století však se vydala jiným směrem díky nové bodné zbrani, rapíru. Italové používali k zefektivnění šermu další vědy, např. matematiku, mechaniku a geometrii, a dokazovali svá tvrzení o šermu. V 16. století se šerm stával masovější záležitostí, a tak již o tajném učení nemůže být ani řeči. Proto jsou fechtbuchy mnohem obsáhlejší, popisnější a mají sloužit jako výukový materiál pro žáky, když není učitel nablízku.

Dnešní šermíři si osvojují učení starých mistrů hlavně pro zábavu a vzdělání. Toto bojové umění lze použít i při obraně života a majetku. Studium začíná znalostí učebnic. Existuje mnoho škol šermu. Dnes je mohou navštěvovat jak muži, tak ženy. Další informace lze nalézt na internetu, kde jsou elektronicky zpracované dobové materiály, moderní učebnice nebo lze využít výukové kanály na Youtube. Oproti svým kolegům z 15. a 16. století mají dnešní šermíři tu výhodu, že si mohou vybírat směr šermu, který se naučí a mohou ho doplňovat dalšími znalostmi z jiných směrů. Staří šermíři měli výhodu v tom, že šerm byl živý, předával se kontinuálně z generace na generaci. Pokud ovšem šermíř necestoval, musel vzít za vděk místním mistrem a svůj um nemohl porovnat v jiných, z hlediska šermu vyspělých oblastech.

Seznam obrázků

- *Obrázek A - obrázek z příručky Joachima Meiera*
- *Obrázek B - obrázek z příručky Giacomo di Grassiho de Modeny*
- *Obrázek C - obrázek z učebnice Camilla Agrippy*
- *Obrázek D - detail kroužkové zbroje*
- *Obrázek E - gotická zbroj*
- *Obrázek F - maxmiliánská zbroj*
- *Obrázek G - pěší tzv. trabantská zbroj*
- *Obrázek H - železná hlaveň píšťaly*
- *Obrázek I - hákovnice*
- *Obrázek J - dlouhý meč z 15. století*
- *Obrázek K - rapíry*
- *Obrázek L -zobrazení falangy*
- *Obrázek M - rekonstrukce římského vojáka z dob raného římského císařství*
- *Obrázek N - mozaika vyobrazující gladiátory z města Leptis Magna v Libyi*
- *Obrázek O - těžkoodětec na koni*
- *Obrázek P - rekonstrukce turnaje na koních*
- *Obrázek Q - šerm dlouhým mečem z rukopisu Pavla Kala*
- *Obrázek R - šerm dlouhým mečem v rukopisu Hanse Talhoffer*
- *Obrázek S - úvodní vyobrazení v manuálu Fiora de'i Liberi da Premariacco*
- *Obrázek T - Dürerovy kresby k Wallersteinskému rukopisu*
- *Obrázek U - šerm s federschwerty, cvičnými meči, v příručce Paula Hectoira Maira*
- *Obrázek V - zobrazení rozdělení člověka v Meyerově příručce*
- *Obrázek W - střehy znázorněné v manuálu Jachima Meyera*
- *Obrázek X - linie seků do odkrytí*
- *Obrázek Y - rozdělení meče podle Grassiho*
- *Obrázek Z - vedení bodu podle Grassiho*

Seznam použitých zdrojů

Prameny

1. *Kronika tak řečeného Dalimila*. Praha-Litomyšl: PASEKA, 2005. ISBN 80-7185-767-X.
2. MEYER, Joachim. *Šerm mečem*. přel. Petr Matoušek. Praha: Elka Press, 2015, ISBN 978-80-87057-21-6.

Prameny online

1. ČERNÍN, Karel. *Překlad dlouhého meče z rukopisu mistra Lva (a ze Špýrského kodexu)*. [online]. 2008 [cit. 18. 2. 2016] Dostupné na WWW:< <http://www.revertar.cz/index.php?pg=mistri>>
2. ČERNÍN, Karel. *Překlad dlouhého meče z Wallersteinského kodexu (a Dürerovy kresby)*. Karel Černín. [online]. 2008 [cit. 18. 2. 2016] Dostupné na WWW:< <http://www.revertar.cz/index.php?pg=mistri>>
3. ČERNÍN, Karel. *Překlad boje mečem z rukopisu Pavla Kala*. [online]. 2010 [cit. 18. 2. 2016] Dostupné na WWW:< <http://www.revertar.cz/index.php?pg=mistri>>
4. GIACCOMO DI GRASSI. *Jeho pravé umění obrany*. přel. Vít Hrachový [online]. 2006 [cit. 20. 2. 2016] Dostupné na WWW:<<http://jentak.sandbox.cz/doku.php/literatura>>
5. TALHOFFER, Hans. *Fechtbuch. 1467*. přel. Jeffrey Hull [online] 2007 [cit. 18. 2. 2016] Dostupné na WWW:<<http://www.thearma.org/pdf/Fight-Earnestly.pdf>>

Literatura

1. ABRAHÁMOVÁ, Jitka a kol. *Všeobecná encyklopedie Diderot*. Praha: DIDEROT, 1999, ISBN 80-902555-2-3.
2. BŮŽEK, Václav a kol. *Úvod do studia dějepisu*. České Budějovice: Pedagogická fakulta JU Č. Budějovice, 1994.
3. ČERNOHORSKÝ, Jan. *Škola šermu fleretem a kordem*. Praha: STN, 1956.
4. DUBY, Georges. *Neděle u Bouvines: 27. července 1214*. Praha: Argo, 1997. ISBN 80-7203-164-3.

5. KLUČINA, Petr – PEVNÝ, Pavol. *Arma defensiva*. Bratislava: Slovart, 1992, ISBN 80-7145-054-05.
6. KOVAŘÍK, Jiří. *Soumrak rytířstva. Rytířské bitvy a osudy IV. 1461-1525*. Praha: Mladá Fronta, 2007, ISBN 978-80-204-1582-0.
7. KOVAŘÍK, Jiří, KŘÍŽEK, Leonid: *Historie evropských duelů a šermu. Svazek I. Od starověku k branám renesance*. Praha: Mladá fronta, Elka Pess, 2013 ISBN Mladá fronta 978-80-204-3124-0, ISBN Elka Press 978-80-87057-16-2.
8. KRUPKA, Jaroslav. *Český historický šerm. Ze suterénu na hladiny oceánů*. Praha: 2014. ISBN 978-80-264-0322-7.
9. MACEK, Josef. *Tři ženy krále Vladislava*. Praha: Mladá Fronta, 1991. ISBN 80-204-0232-2.
10. NOSSOV, Konstantin. *Gladiátoři. Krev a Písek*. Praha: DEUS, 2012. ISBN 978-80-87408-12-4.
11. PLCH, Pavel. *Historický šerm*. Praha: SPN, 1981.
12. ŠACH, Jan. *Chladné zbraně*. Praha. AVENTINUM, 1999. ISBN 80-7151-232-X.
13. ŠINDELÁŘ, Vladimír. *Šermíři, rváči, duelanti: encyklopedie evropského šermu*. Praha: Ivo Železný, 1994. ISBN 80-7116-865-5.
14. TUČEK, Jaroslav. *Pražští šermíři a mistři šermu*. Praha: Otto Girgal, 1927.
15. WINTER, Zikmund. *Řemeslnictvo a živnosti XVI. věku v Čechách (1526-1620)*. Praha: 1909.

Články

1. Křížek, Leonid. *Pro vášeň na šibenici*. Živá historie. 2015, č. 4, s. 68- 71. ISSN 1802-2278.

Internetové články

1. KŘÍŽEK, Leonid. *Historický šerm v Čechách*. In: Militaria [online][cit 2.10.2015]. Dostupné z WWW : <www.militaria.cz>
2. ŠOLC, Josef. *Mušketýři & Bandité*. In: Herold – Šermířské listy [online][cit 3. 11. 2015]. Dostupné z WWW: <www.herold.ujancaku.net>

Internetové zdroje

1. iDnes.cz <idnes.cz>
2. Association for renaissance material ATS < <http://www.thearma.org/>>
3. lasociace.cz <lasociace.cz>
4. Curia Vítkov <curiavitkov.cz>
5. Středověk – české i světové dějiny období středověkého, hrady, šlechta a mnoho zajímavostí z historie, <www.e-stredovek.cz>
6. Wiktenauer <wiktenauer.com>
7. Bratislavský šermiarsky spolok <fecht-kunst.eu>
8. A.K.A. – akademie rytířských umění <www.skolasermu.cz>
9. Škola šermu Digladior <www.digladior.cz>
10. Agentura Lars – dobový šerm <lars.mysteria.cz>

Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta
M.D. Rettigové 4, 116 39 Praha 1

Prohlášení žadatele o nahlédnutí do listinné podoby závěrečné práce
Evidenční list

Jsem si vědom/a, že závěrečná práce je autorským dílem a že informace získané nahlédnutím do zveřejněné závěrečné práce nemohou být použity k výdělečným účelům, ani nemohou být vydávány za studijní, vědeckou nebo jinou tvůrčí činnost jiné osoby než autora.

Byl/a jsem seznámen/a se skutečností, že si mohu pořizovat výpisy, opisy nebo rozmnoženiny závěrečné práce, jsem však povinen/povinna s nimi nakládat jako s autorským dílem a zachovávat pravidla uvedená v předchozím odstavci tohoto prohlášení.

Poř. č.	Datum	Jméno a příjmení	Adresa trvalého bydliště	Podpis
1.				
2.				
3.				
4.				
5.				
6.				
7.				
8.				
9.				
10.				